

MARGRETHE HALD

De Bolstre blaad-

780.

23/5 - 40

DE BOLSTRE BLAA

Omslaget tegnet af Arne Ungermann

50

Chlichéer fra
Robert W. Peyrath

DE BOLSTRE BLAA

BIDRAG TIL SENGETØJETS HISTORIE

ET KULTURHISTORISK RIDS

AF

MARGRETHE HALD

NYT NORDISK FORLAG · ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN MCMXL

KROHNS BOGTRYKKERI
HARALD JENSENS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

I MINDET OM MIN MORMOR

AN' KATRIN' I SKULSBALLE

*»for det, som si Muer haar lær jen aa kwed,
det skaen hold aa, ja det skaen.«*

Jeppe Aakjær.

FORORD

Paa den Udstilling, som det danske Landbrug afholdt i 1938 til Minde om Stavnsbaandets Løsning, fandtes blandt en lang Række Specialudstillinger ogsaa en lille Afdeling med Tekstiler; det var dels originale Almuetekstiler, dels moderne Arbejder, der viste Paavirkning fra de gamle.

Naar det var muligt at arrangere et lille »Tekstilmuseum« i et af Udstillingens Telte, skyldes det den store Interesse, Sagen fra første Færd vakte hos mange private, som beredvilligt udlaante deres dyrebare gamle Ting, hvoraf mange var rene Slægtsklenodier. En lignende Forstaaelse viste flere Kunstnere og Tekstilfabriker, som sendte deres gode moderne Arbejder.

For et godt Samarbejde ved Planlæggelse og Ordning af Udstillingen bringer jeg Fru Margrethe Christiansen og Frøken Ernestine Nyrop min bedste Tak.

Nærværende lille Arbejde giver en Analyse og Beskrivelse af en Del af de i 1938 indsamlede Tekstiler, og hertil har jeg føjet en kulturhistorisk Indledning, der — saa spredt og fragmentarisk Overleveringen er — naturligvis kun kan betegnes som en Skitse.

Naar jeg har ønsket at fremdrage Sengetøjet paa de andre Stoffers Bekostning, er Grunden den, at Dynevævningen er det Omraade inden for vor Bondekunst, som jeg først har kendt, og som derfor staar mit Hjerte nærmest. Fra min Barndom husker jeg fra Foraarsrengøringens Tid det festlige Syn af en Tjørnehæk i Udspring, belagt med bugnende Dynere, som straaede i de klareste Farver i Aprilsolen; Naturen og Bondekonen holdt her i Forening en »Foraarsudstilling paa Grønningen«, som jeg næppe tror, nogen Udstillingsekspert kunde have ordnet bedre.

Selvom vi endnu husker enkelte af de gamle Landsbyvævere, som har dyrket Faget som Erhverv, skyldes Hovedparten af de skønneste Ting dog Folk, hvis Navne nu er glemte. Folkekunsten er paa en mærkelig Maade en anonym Gave til Efterslægten.

Det er en udbredt Opfattelse — vist ogsaa en rigtig Opfattelse — at den danske Bondevævning ret brat blev fortrængt af Industrien, men det er et

Spørgsmaal, om dette reelt betyder saa stort et Tab, som man umiddelbart skulde tro. Vel har man i andre Lande i senere Tid set Folkekunsten skyde friske Skud, men man har ogsaa set svage Resultater; Værdien er tvivlsom, naar Produkterne først har mistet deres Oprindelighed og Holdning i Præg og Mønster og maaske kun fremstilles til Salg paa store Turiststeder. Noget saadant blev vor Bondevævning dog forskaanet for; og vi har saa lødige Arbejder i Behold, at der er nok at bygge videre paa.

I Virkeligheden er Almuekulturen at opfatte som en Slags levende Museum; her træffer vi foruden det, som giver Udtryk for Bondens eget Liv, ogsaa kulturelle Levn fra svunden Tid og fra andre Lag af Befolkningen; her har bundfældet sig mangt og meget, som er af blivende Værd, fordi det saa direkte fortæller os noget om vort Folks Liv og Færd i Fortiden.

Under hvilke Forhold et Museumsarbejde end finder Sted, har det et dobbelt Formaal, det ene at bevare, det andet at formidle; kortelig kan det maaske siges saaledes »at det, som bæres døende ind, skal bæres levende ud.«

Det var da ogsaa Hensigten med det lille »Museumstelt« paa Bellahøj at vække Opmærksomhed for Værdien i de gamle Bondevævninger. Realværdien i Sagerne er vel ofte minimal; det er det, de lærer os, der er det egentlige, det være sig af kulturhistorisk, æstetisk eller praktisk Art. Glæden ved at erkende dette, ved at eje dette, er det centrale i Sagen, og hvis de danske Bønder selv til Bunds kan glæde sig over deres gamle Kultur, da er det bedste Værn rejst omkring den.

København, den 10. Februar 1940.

Margrethe Hald,
Assistent ved Nationalmuseet.

»Men jeg mærker, at Morpheus, Søvnens Gud, eller Dødsens Broder vil gøre mig en Visite. Jeg kan neppe holde mine Øine oppe, saadan Tunghed kommer mig paa.«
Holberg.

Alle mine Læsere vil sikkert fra deres Barndom erindre, hvorledes Ole Lukøje i Drømme lader den lille Hjalmar opleve de vidunderligste Ting, og hvorledes han til Slut, idet han løfter Drengen op i Vinduet, siger: »Der skal du se min Broder, den anden Ole Lukøje! De kalde ham ogsaa for Døden«.

Det er et ægte primitivt Træk, H. C. Andersen her har grebet; thi mellem Liv og Død er der for det primitive Menneske som for Barnet ikke den absolute Forskel som for os. Nej, Døden er en Slags Fortsættelse af Sønnen, og Slægtskabet føles saa nært, at Søvnens Gud hos Grækerne endog er Broder til Dødsguden.

Naar vi nu vil gøre et Forsøg paa at danne os en Forestilling om, hvorledes Oldtidens Mennesker har indrettet deres Soveplads, turde det være forsvarligt, at vi, idet vi jo slet ikke kender Indretningen af deres Huse, vender os mod Gravene; der er jo dog en vis Sandsynlighed for, at den Maade, hvorpaa man tilbereder Lejet for den døde, afspejler Træk fra den levendes Soveplads.

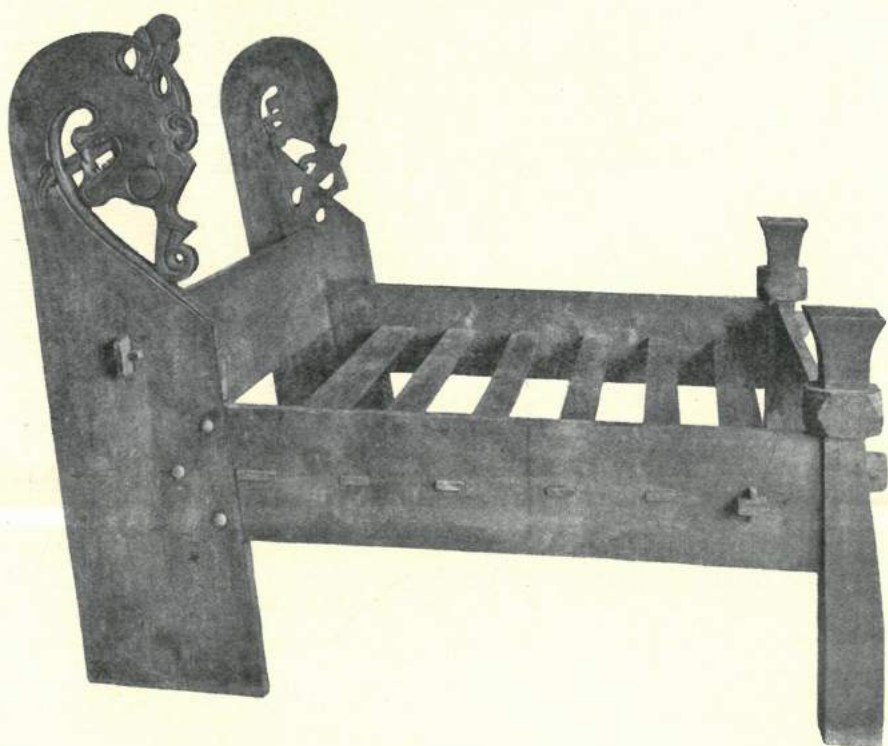

Fig. 2. Seng fra o. 850, rekonstrueret efter Fund i Osebergskibet.

Fig. 3. Primitiv Seng, Skindkøje.
Kalkmaleri i Råda Kirke, Värmland.

SENGEN

Naar Ligene i visse Grave fra Stenalderen og Jernalderen er anbragt paa Siden med optrukne Ben, tør man vel slutte, at man ogsaa i Hytten har sovet i denne Stilling; og naar Bronzealderens Folk findes liggende i Egekisten med en Kohud til Underlag og dækket med store uldne Tæpper, synes det nærliggende at formode, at Lejet i Bronzealderhusene har været udstyret paa lignende Vis med et Underlag af Skind og med uldne Tæpper til at hylle sig i under Søvn.

I flere af de Hustomter fra Jernalderen, som Gudmund Hatt har undersøgt for Nationalmuseet, har man fundet Lerbænke langs Væggene, der af Udgraveren tydes som Sidde- og Sovepladser¹).

Den berømte svenske Botaniker Linné, som i 1751 besøgte Øland og Gotland, giver fra denne Rejse en Beskrivelse af Boligforhold, som, trods den store Afstand i Tid, omtrent staar paa samme primitive Stade som Jernalderens. Her stod langs Væggen hule Bænke, fyldte med Halm og dækket med lange Dynere. De brugtes som Siddepladser om Dagen og som Senge om Natten.

Den Hustype, som herhjemme nu er blevet os bekendt gennem Udgravninger, minder meget om den, der var i Brug paa Island i Sagatiden. Ifølge Valtýr Guðmundssons Undersøgelser bestod Sovepladsen i Husene hos de mindre bemidlede af en Forhøjning paa Gulvet kaldet »Set«, hvor man laa paa

Fig. 4. Alkove.
Romansk Kalkmaleri fra Valdemar Sejrs Tid,
Aal Kirke, Ringkøbing Amt.

At fritstaaende Sengesteder var i Brug i Norge allerede i det 10. Aarh., ved vi fra de store Skibsfund fra Oseberg og Gokstad, som indeholdt flere løse Senge; selve Osebergdronningens Seng var af Træ og rigt dekoreret med Billedskærerarbejde (Fig. 2). Man maa erindre, at det her drejer sig om fyrstelige Grave; men fra et langt fattigere Milieu kendes alligevel et Eksempel paa den fritstaaende Seng. Ved sine Udgravninger af Nordbogaarde paa Grønland har Aage Roussell fundet Rester af en Træseng med Ramme og fire Stolper. Den minder meget om de norske Senge^{a)}.

Skønt Islændingene naturligvis har deres Traditioner fra Hjemlandet Norge, er det dog andre Sengetyper, man hører om i Sagaerne. Om en Mand ved Navn Geirmund fortælles, at han sov i en Skindseng, og hans Sværd »Fodbider« hang paa Sengestolpen^{b)}. Andetsteds hedder det: »Eyulf løsnede den nedre Kant af Teltdækket ved Biskoppens Hoved og fjernede de Huder, som var ophængt dér, baade ind- og udvendig« og »Skuma den lille lagde sig i Biskoppens Skindkoje«. Efter et Kalkmaleri fra Råda Kirke i Värmland (Fig. 3) faar man det Indtryk, at man i Middelalderen virkelig havde Køjesenge af Skind. De velstillede islandske Bønder har dog som Regel benyttet vægfaste Senge (Fig. 4). Der tales flere Gange om Senge, der er tømret op af stærke Bjælker, og om Senge med »Skodder« for. En Mand, som har Ord for at være meget forsigtig af sig, sover i

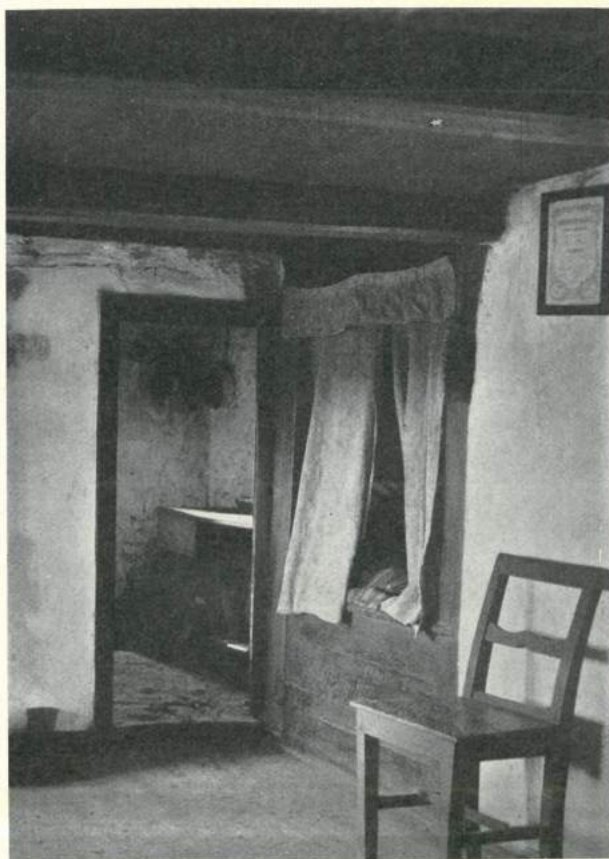
tværs og sov²⁾). Pladsen var inddelt med Tæpper og Forhæng og belagt med Hø og Dyrehuder. Der findes i Jylland en Talemaade, som maaske kan tyde paa, at en lignende Soveskik har hersket her i ældre Tid; den lyder: »Han er fra Dagnæs, dér hvor de ligger tværs i Sengen«.

I Joachim Junges Bog om »Den nordsjællandske Landalmues Karakter« (1798) omtales en simpel Træløjbænk, som Bønderne efter hans Mening var altfor glade for, og han anfører med Tilslutning Peder Syvs Rim:

»Hvo længe ligger paa sin Bet (Seng),
Han fanger lidet for sit Neb«,

en moralsk Sentens, der har sin Parallel i Havamals Ord om, at liggende Ulv fanger ej Bytte og sovende Mand ej Sejr.

en stærk tillukket Seng, og Thorgrim og hans Hustru ligger i en lukket Seng, da Manden bliver dræbt af sin Svoger Gisla. Det er ligeledes en lukket Seng, Egil Skallegrimsson har lagt sig i for at sulte ihjel, da hans Datter overlister ham og faar ham fra sit Forsæt; og Vatnsdøler - Sagaen skildrer, hvorledes Kvinderne sidder inde i Alkoven og tager deres Hovedtøj paa. Der har allerede i Sagatiden været to Typer af vægfaste Senge i Brug, idet man hører baade om Skodder og Omhæng kaldet *Tjald* eller *Sparlak*. Paa et Billede fra Bayeux-Tapetet, som er broderet kort Tid efter Slaget ved Hastings (1066), ser man en Seng med Omhæng eller Gardin. Fyrbyggernes Saga fortæller: »Thorgunne fra Syder-

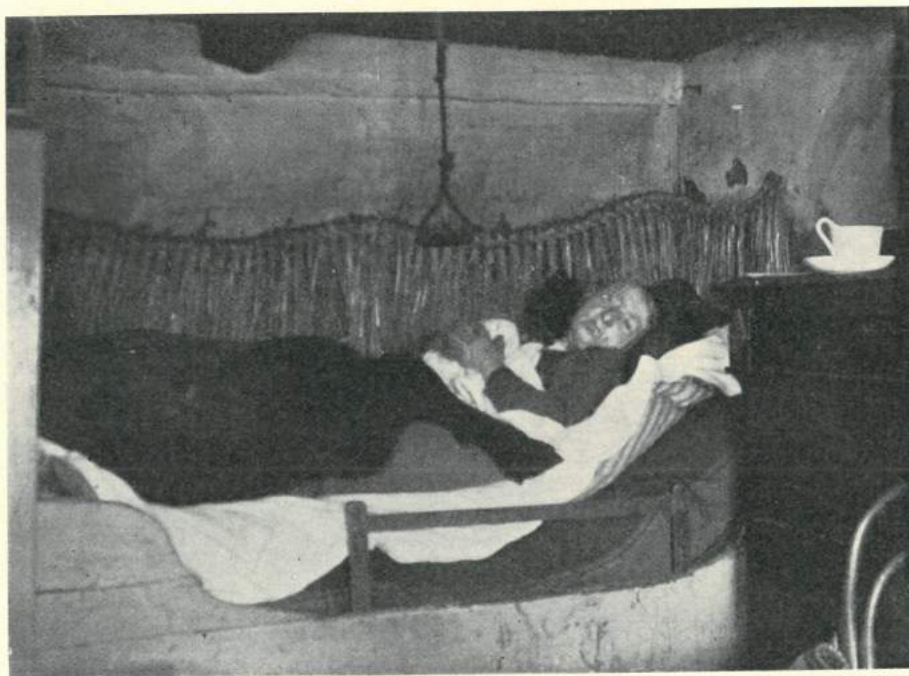

K. Uldall fot. 1927.

Fig. 5. Alkove paa en Gaard i Fjeldstervang,
Ringkøbing Amt.

ørerne havde mange kostbare Sager med ombord Sagerne blev baaret op fra Skibet i en Ark og en mindre Kiste. Hun lukkede Arken op og tog ud af den kostelige Sengeklæder, hun bredte engelske Lagener paa Sengen og et Silketæppe; ligeledes Omhæng og hvad dertil hører, saa kostelige Ting, at ingen havde set Magen«. — I forbigaaende noterer vi den Oplysning om Thorgunne, »at hun vævede, naar Vejret var daarligt; hun var ikke ræd af at arbejde, kun vilde hun ikke gøre simpelt Arbejde.« — Vævning har altsaa været en anset Syssel. — Videre hedder det om Thorgunne, at hun blev syg og skulde dø, og derfor bortgav hun sine Ejendele; Thuride, Bondens Hustru, skulde have en Skarlagens Kaabe; men Sengeklæderne skulde brændes. »Dynerne og Puderne blev da ogsaa brændt, men Tæppet, Lagenerne og Omhænget tog Thuride til sig«, — saa gode Sager kunde hun ikke staa for.

Det er med andre Ord Alkovesengen i de to Former, som ogsaa er kendt fra vore gamle Bondehjem, vi træffer hos de islandske Sagafortællere. Men om

Niels Sørensen Lem fot. 1915.

Fig. 6. Vægbeklædning af Halm hos en gammel Tiggerkvinde »Mimi« i Vejby, Salling.

selve Sengens Indretning siger de ikke meget, og vil man prøve paa at danne sig en Forestilling om, hvordan Lejet og Sengeklæderne har været før i Tiden, kan det i hvert Fald paa visse Punkter anses for forsvarligt at slutte tilbage fra Alkovesengen, saaledes som den var udstyret i vore gamle Bondegaarde.

I Østjylland havde de Alkover, man kendte ved Udgangen af forrige Aarhundrede, Træbund, d. v. s. Tværlister eller løse Træbrædder, hvorpaa man lagde »Tag«; i Reglen var det Rughalm, der anbragtes med Straaets Længde efter Sengens Længderetning. Ovenpaa dette fulgte endnu et Lag Halm, som var rystet ud, og endelig derover et Bredsel, der vel oftest bestod af et gammelt tomt Dynevaar, som ikke mere kunde holde Fjer⁵). To Underdyner hørte almindeligvis til. Overdynen var ret kort, da man hyppigt sad halvt op og sov, og der var følgelig rigeligt med Langpuder og Hoveddyner.

I Vestjylland (Fig. 5) fyldtes Sengebunden op med Engtørv og Hø, ogsaa Lyng blev anvendt; herved kunde man opleve at faa en Hugorm til Sengefælle, og H. F. Fejlberg anfører fra Vestjylland Eksempler paa, at en Ilderfamilie havde installeret sig i Hyggelighed i Sengen hos en gammel Kone. At Rotter og Mus, Lopper og Lus var faste Indvaanere i den Slags Senge, maa man næsten tro var en Selvfølge. En Mindelse derom lever i Udtrykket »at glo som en Sengerotte«.

Paa Vestlandet i Norge skal der endnu være Steder, hvor Sengebunden tilberedes med Lynggris paa følgende Maade: Lyngen beskæres for den nederste grove Rod, men selve Stilken bevares; derpaa lægges Lyngen i Enebærlud, som gør den sejt og elastisk og mindre tilbøjelig til at knække. Efter Tørring stilles Lynggrisene lodret op i Sengebunden med Toppen i Vejret, undertiden tager man to Lag Lyng — herover følger eventuelt et Lag Langhalm, saa et groft Tæppe (en Kvedel) vævet af Gederag og endnu et Par Tæpper og andet Sengetøj.

Fig. 7. Halmfletning anvendt til Vægmaatte.
Flettet af en gammel Mand i Glud, Bjerre Herred.

Det er selvfølgelig usundt og ubehageligt at ligge op til en kold Ydervæg. Allerede Sagaerne viser, at Islændingene anvendte en Vægbeklædning for at lune*); og i Alkoven, som den kendes her til Lands, finder man ofte en Isolering foretaget med Rughalm eller med en Halmmaatte (Fig. 6—7) bestaaende af en Række Duske eller Totter, flettede sammen i en Teknik, der pudsigt nok lever endnu i »Barnelegens Etnologi« (Fig 8). Af en Sivart (*juncus effusus*), der populært kaldes Lysesiv, fordi Marven i den ofte anvendtes til Væger i de gammeldags Tranlamper, som i Form minder om Stenalderens, flettede vi Dukkestole o.l. Legeting, men først og sidst Hatte (Fig. 9) i en Teknik saa fordringsløs, at der højst sandsynligt ligger Oldtidstraditioner bag. Siv var i det hele taget et Materiale, der var brugbart til mange Ting. Til Skamler og Maatter, til Stolesæder og Sko finder den endnu Anvendelse**), og i

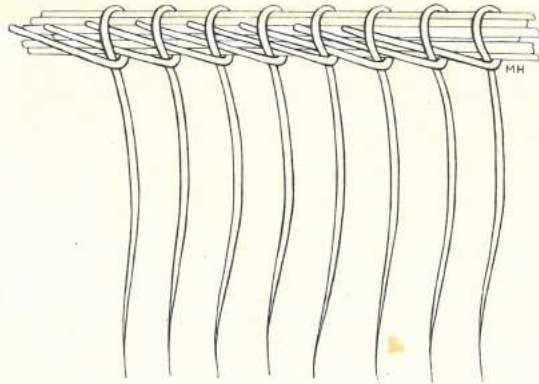

Fig. 8. Analyse af Teknik til Sivhat og Halmmaatte.

*) Et Stik af H. Holbein d. y., † 1543 »Hertuginde og Døden«, viser en fornem Renæssanceseng, hvor Bagvæggen er beklædt med et Tæppe.

**) Saa sent som ved 1870 fandt en virksom Mand i Karup ved Sæby paa at væve en Slags Sivtæpper, som han mente vilde være anvendelige for Rigmanden til Underlag for Gulvtæpper og Tapeter, for Fattigmanden til at lægge over Sengehalmen.

islandske Sagaer omtales, at man om Vinteren strøede Siv paa Gulvet, aabenbart for at lune og beskytte mod Fodkulden.

At man i Oldtiden har anvendt Halm og Straa som Underlag i Sengen, fremgaar bl. a. af, at det var anset for en uværdig Udgang af Tilværelsen for en gæv

Fig. 9. Hat og Dukkestol af Siv.

Kriger »at dø Straadød«. Hvor gammel Brugen af Straaunderlag er, lader sig selvfølgelig ikke sige, men det er dog værd at bemærke, at Bunden i Skrydstrupkisten var belagt med Planter; og helt ned til vore Dage anvendes dette billige Materiale, hvilket har sat Spor i flere almindelige Talemaader, hvis Oprindelse man nu knap tænker paa. »At komme højt paa Straa« er saaledes et billedligt Udtryk for Fremgang i Livet; »at komme af Dynen og i Halmen« betegner derimod en kedelig Tilbagegang. Men Halmen i sig selv var egentlig ikke et Armodstegn. I Folkemunde hedder den yndige lille Snerre (galium verum wirtgens) med de straa-gule Blomster »Jomfru Marias Sengehalm« og den vilde Timian

»Vor Frues Sengehalm«; man ser heraf, at selv Himlens Dronning tænktes at hvile paa Straa. Og fra Adelens Kreds har Folkevisen sikkert sit Motiv, naar den skildrer Hr. Bjørns Frue, der er en ond Stifmoder for hans Børn:

»Hun tog fra dennem de Bolstre blaa,
Hun lagde hans Børn i baren Straa«.

Bolstrene (Underdynerne) har ikke afløst Sengehalmen — det gjorde senere Madradsen. Underdynerne laa ovenpaa Halmen, ganske som man kan finde det enkelte Steder endnu, og hvis man undrer sig over, at Sengehalm er bevaret med sliq Vedholdenhed, da maa man erindre, at Halmen virkelig giver et udmærket Leje, i Særdeleshed, hvis man ordner den med Omhu og ryster den godt ud; thi »som man reder, saa ligger man«. Men foruden at ligge blødt, skal

man ogsaa gerne ligge varmt, og Vinterkulden har sikkert ofte virket knugende i de gamle Huse.

Da jeg sidste Jul (1939) besøgte en gammel Veninde paa 93, gjorde jeg den Opdagelse, at hun lunede sin Seng med en varm Kampesten. Det er et gammelt prøvet Middel, som saa udmærket godt kan have været kendt fra Arilds Tid. At »Varmedunke« af denne Art var i Brug allerede i Middelalderen, véd vi; thi Saxo fortæller⁶⁾, at da Ærkebiskop Eskil drog fra Skaane, havde Absalon ham som Gæst paa sin Borg. Den gamle Mand led meget af kolde Fødder og kunde slet ikke faa Ro derfor om Natten. Absalon lagde da en varm Teglsten i en Kasse med mange smaa Huller i og stillede den hen ved Fodenden i Ærkebiskoppens Seng, og ved dette Husraad tøde virkelig den frysende Gubbe op og genvandt sin Nattero. »Eskil var saa meget mere glad for dette Middel, som det ene og alene var Udslag af kærlig Omhu, ej af nogen særlig Indsigt i Lægekunsten.« Da Brænding af Tegl jo først blev kendt herhjemme paa Valdemarken Stores Tid, var det altsaa det sidste nye paa »Varmedunkens« Omraade, Absalon bød den fine, gamle Kirkefyrste.

Baade hos Saxo og hos de andre middelalderlige Krønikeskrivere finder vi af og til Oplysninger om Gejstlighedens og Adelens Senge og disse Efterretninger suppleres paa værdifuld Maade af Testamenterne⁷⁾. Men dette Materiale maa jeg her for Størstedelen lade ligge. Vil man vide noget om det paa Renæssancetiden anvendte Sengetøj, da er Inventarier, Skifter og Retsprotokoller vigtige Kilder, og her finder man tillige de første Oplysninger om det Sengetøj, der brugtes i Bøndergaardene.

I et Inventarium paa Eskebjerggaard, som »bleff anntuordett erlig oc welbiurdig mandt Erich Hardenbiergh till Mattrup thend 26. Juli Anno 1588« anføres⁸⁾:

»2 bulster dynner een gammell, 2 bulster hoffuid dynner een gammell, 4 wadmels dynner ny, 4 ny wadmels hoffuid dynner, 7 graa wadmels dynner med halffslet vor, 6 gammel wadmels dynner bøtte oc med ringe feder wdj, 4 gammel graa wadmels houiddynner som ere bøtte, 5 randitt (stribet) sengekleder aff vadmell oc 2 aff thennom er halff sleddenn, 6 gammel wadmels sengekleder de 4 ere hull paa, 4 gammel wadmels sengekleder med hull paa, 1 gammel brodenn wadmels sengekled, 1 par gammell blargarns lagen med 2½ breder, 1 par hør-garnns lagen med 3 breder som er nogiid sledt, 1 skiffue dug«.

Dette var altsaa et Herregaardsudstyr, og var det end lidt medtaget, saa har vel Bondegarden i Almindelighed været mindre velforsynet. Sengetøjet regnedes i Virkeligheden for en paalidelig Maalestok for den økonomiske Tilstand i et Hus. I »Prinsessen paa Ærten« har H. C. Andersen ikke alene illustreret Prinsessens Ømskindethed, men ogsaa Dronningens Rigdom med de mange Dynner,

der kom i Sengen; etnologiske Træk er jo ikke sjældne i Æventyrene. »Mange Dynner og Dynevaar er Velstandstegn i Bondens Gaard«, siger man i Østjylland. Det er som bekendt saaledes, at Bondens Forhold helt igennem er langt svagere belyst end Højerestands, og det bliver da paa mere end een Maade af Interesse at se, hvad de gamle Skifteretsprotokoller fortæller os om Sengetøjet. Undertiden skinner den usminkede Armod igennem, men nogenlunde vel staar det dog til ved følgende Skifte⁹⁾, som har fundet Sted i Drøstrup 1629 (Han Herreds Tingbog): »..... 2 smaa benckediøner, 2 flamsch Hønder, 2 Ruhønder, 4 hør-garns lagen, 4 føllt puder med ingen vord, 2 par hør-garns pudes vor, 1 breed gull Sengekled, et Blat brun dregells Senge Kled, 1 tyck Sengekled«. Og der har vel ikke egentlig været absolut Mangel paa Mammon hos salig Lass Søffrensen af Draxgaard i Salling, der i 1648 blandt sit jordiske Gods kan efterlade:

»1 gamll Seng som Drengen liger paa, 1 gamll huid bolster diønn, 1 gamll bøtt diønn, 1 gamll gra Vedmelds Diønn, 1 Leir Duen Diønn, 1 gamll leder pude med war*) paa, 1 anden gamll lederpude med war paa, 2 lair puder uden war, 1 leider pude med ingen war, et par bolster puder med ingen war, 1 huid bolster hoffuid diønn, 1 par blargarns Lagn, 1 tønd seng Kled med rød och gull giørn udj, 1 gamll dreilsseng Klede, et war till 2 hønder, 1 sort Ruepud hønde, 3 sorte rue hønder, 1 par broget hønder, 1 par hønder med røe klede under, 1 gamll Bencke diønn med leder under, 1 gamll benchj diønn med Kalffschind under.

Fra Uddrag af forskellige Skifter fra 1670—80erne kan nævnes: 1 gl. Skinddecken og tre gammel Støcher Omhæng til en Seng. Ogsaa om Tjenestefolkenes Senge faar vi Besked: I Karlens Seng 2 Hampedynner og et Par blargarns Lagn, 1 Par Puder og 1 Sengeklæde. Pige-kammersengen havde tilsvarende Udstyr.

LAGEN

*Nu fyger Sneen skær og hvid
For Vintrens barske Vinde.
Mit Lærred skal ved Sommertid
Som Sne paa Blegen skinne.*

Chr. Winther.

Ordet Lagen betød oprindeligt blot et større Stykke Tøj i al Almindelighed, og det er for saavidt fuldt forsvarligt at opfatte de store, regelmæssige, uldne Tøjstykker, vi kender fra Bronzealdergravene, som Lagener¹⁰⁾.

*) I Bjerre-Herreds Dialekt kan man endnu høre Udtalen: »Var«.

I Sagatiden kaldte man Sengeforhæng Sparlak, senere Spærlagen eller Sparlagen, uden Hensyn til af hvad Art og Kvalitet Stoffet end var; og paa Renæssancetidens Luksussenge var Sparlagenet ofte af kostbart indført Silkedamask, bestemt til at ses og virke som Drapperi og Omhæng. Hos Holberg staar Udtrykket Sparlagenspræken i Betydningen Gardinpræken, »Der vil holdes en dygtig Sparlagenspræken i Nat«, siger Henrik, da Magdalones Svaghed for Maske-rader er blevet afsløret for hendes Ægtefælle.

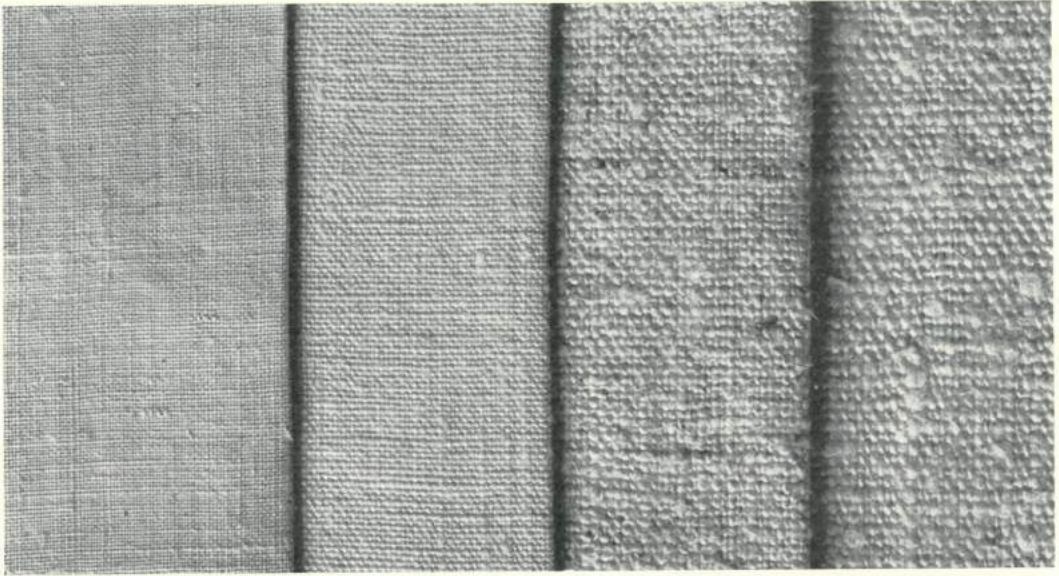
Lagener til at lægge paa Sengene kunde ogsaa være af forskellige Materialer, f. Eks. har Skindlagener og Læderlagener spillet en stor Rolle, men de var ret kostbare; selv til den beskedneste Slags skulde man — efter Troels-Lund — have 33 garvede Faareskind.

Uldne Sengenklæder omtales hyppigt i forskellige Skifter fra det 17. Aarhundrede, de er muligvis at opfatte som Tæpper, man tog over sig; men maaske har de været brugt som Lagener; thi om uldne Lagener hører man i hvert Fald i det 18. Aarh. Danske Atlas (1768) giver følgende interessante Oplysning: »I Steden for Lerred bruger den gemene Mand i Heden Lagener og Skjorter af et Slags Vadmél, som er af Uld, saa at der fast ingen Linned bruges uden til Stads«, og den Slags Lagener har man brugt lige til vore Dage; dog var de vistnok undertiden vævet af Uld paa Tvist, Hvergarn, og i Kiperbinding, som giver det blødeste Tøj. De kaldes for »Hølsklæder«, eller »Tjaal«¹¹⁾ og naar de har holdt sig i en bestemt Egn af Landet, staar det vel nok i Forbindelse med Jordbundsforholdene; det er mere naturligt at holde Faar end at dyrke Hør paa Hedejord*), men man har dog ogsaa anvendt Uldlagener baade paa Fyn og i Østjylland.

En bedrestillet Bondekone i Bjerre Herred har endog saa sent som ved Aar 1900 ladet væve kippede Uldlagener med blaa og hvide Terner (Pl. A, Fig. 6); de var meget smukke og blev da ogsaa anset for særdeles fremragende; maaske har dog det sjældne ved dem spillet en Rolle for Bedømmelsen. Lagener af Linnedstof blev først foretrukket af Overklassen, og der var jo alle gode Grunde for, at de hurtigt skulde vinde frem og blive Hvermands Eje**). I gamle Bonde-skifter omtales Linlagener dog kun ret sparsomt, men efterhaanden maa Hørvaretilvirkningen have taget Fart blandt Bønderne. Der produceredes ikke alene til eget Brug, men i den Tid Danmark og Norge var eet Rige, fandt en Del jyske Lærreder Afsætning paa det norske Marked. Dette ophørte jo imidlertid efter

*) Naar Vesteregnboerne vilde have Hørvare, har de nok forskaffet sig dem østfra. Paa Markederne i Aarhus førtes indtil ca. 1800 en bestemt grov Kvalitet af Blaarlerred til 16 Sk. pr. Al., som blev solgt vesterud.¹²⁾

***) Allerede 1550 fik nogle skotske Vævere Laugsartikler i København som Lærredsvævere. Regeringen synes at have haft Interesse for at ophjælpe Tekstilproduktionen. Der høres ogsaa om Schæferier i jyske Hedeegne oprettede af Frederik II.¹³⁾

a *b* *c* *d*
Fig. 10. *ab* Hørlærred, *cd* Blaarlærred. Skala med forskellige Kvaliteter.

1814. Vore Lærreder kunde handelsmæssigt set ikke klare sig mod Varer fra Holland, Irland eller Westphalen, de var alt for uensartede for Købmændenes Krav. Det danske Landhusholdningsselskab fatter da Interesse for denne Sag og udsætter ialt fire Gange i Aarene 1817—21 Præmie, endog Guldmedaille, for Besvarelsen af Spørgsmaalet: »Ved hvilke Midler kan det opnaas, at Husflidens Varer, fornemmeligt uldne og linnede, Vadmel, Olmerdug, Lærreder, Drejl, Hvergarn, Sækkelærred og Hestedækkener kunne forfærdiges saaledes, at deraf kunne erholdes større Mængder af ensbeskafne Tøjer og af saadan udvortes Anseelse, at de kunne gælde for godt Købmandsgods«. Om Besvareelserne vides intet, men der var vakt Opmærksomhed om Sagen, og Hs. Majestæt bifaldt ved Resolution af 23. Oktober 1824, at der oprettedes en Lærredshalle i Odense Amt og en i Randers Amt, og i 1828 fulgte en i Vejle. Deres Opgave var at klassificere og evt. præmiere Varerne og fremskaffe dem i ensartede Maal; der lagdes navnlig stor Vægt paa at lære Væverne at give Rendingen det rette Forhold til Islætten og vælge bedre Ritter (Kamme).

I 1838 delte man Lærredskvaliteterne i 7 Klasser, hvoraf den groveste Vare skulde have 36—40 Traade paa en Tomme, — herfor 1 Skilling pr. Al. i Præmie — og den fineste 66 Traade eller derover pr. Tomme, i Præmie 3 Sk. pr. Al. Dette skulde tillige animere Husmødrene til at faa Spindet saa tyndt og jævnt som muligt; at spinde »fint Spind« var ingen Begynders Sag, det maatte læres ved Flid og Ihærdighed (Fig. 10).

I 1832 lod Amtsprøbst Lütken oprette 3 Spindeskoler paa Sletten paa Fyn, hvortil anvistes 164 Rd. til Indkøb af Redskaber, Røkke, Talhaspe o. l. Dette skal have bevirket en paaviselig Fremgang baade i Spindets og Vævets Kvalitet; Egnen omkring disse Skoler fik et saa straalende Renommé for Linnedvævning, som allerede i 1835 skulde være »blevet saa fortrinlig, at der endog fra Sjælland og Norge sendtes Garn til Sletten for at væves.«

De grove Taver af Hørplanten, Blaar, kunde man dog ikke kaste Vrag paa; de gav et skarpt og groft Stof, som det saavist maa have været en Prøvelse at sove paa — i alle Fald mens det var nyt; men det var egentlig lidt med Urette, det gjaldt for en secunda Vare. I Virkeligheden er det karakterfulde Blaarlærred meget smukt, — men naturligvis mest til Fryd for Øjet. I 1838 blev det tilladt ogsaa at »halle« Blaarlærred og Hampelærred, men denne Bestemmelse bortfaldt dog igen Aaret efter.

En Hampeskjorte omtales i Sagaen, og Hampedyner hører man om i Bondeskifterne; Hampelærred blev her til Lands ogsaa brugt til Sække, Møllesejl o. l.*).

Da Bomuldsgarnet slog igennem, fik vi snart Forsimplingen, »Halvlærred«, det er Hør paa Tvist, og endelig Twistlærred, der er helt af Bomuld og derfor egentlig at foretrække for Blandingsproduktet.

Hvornaar Linnedlagener kom i Brug, lader sig ikke afgøre. De Rester af Lintøj, som forekommer i Oldfundene, er for smaa til, at man kan bestemme dem nøjere; men i Middelalderen omtales Linnedstoffer meget hyppigt, og Lagen benævnes undertiden »Ble«, saaledes i Folkevisen om Aage, der fælder Tord Iversøn: »I stikke ikke min Dyne, I rive ikke min Ble«. Ordet Ble er den Dag i Dag paa Als gangbar Betegnelse for Sengelagen. En alsisk Bondekone paa et halvt Hundrede Aar har fortalt mig, at hun overhovedet aldrig har hørt Ordet Lagen i Folkemaal. Oprindelig skal »Ble« (Blæja) kun betyde noget, der er fremstillet af Blaar.

Linnede Klæder synes almindelige i Sagatiden, og »Kongespejlet«s Forfatter, som er saa rig paa Livsvisdom, giver følgende Raad: »Dine Klæder skal du lade gøre af godt Lærred og ej have alt for rigelig Tøj deri« og »Lad altid din Skjorte beregnes til at være et godt Stykke kortere end din Kjortel, thi ingen høvisk Mand kan pynte sig med Hør og Hamp«; man har altsaa foretrukket disse Stoffer til Undertøj, men i alle Fald forekommer Lærred nu tydeligt nok i saa store Stykker, at det godt kunde forslaa til Lagener.

I Sct. Benedikts Kiste i Odense Domkirke findes et ret stort Stykke velbevaret

*) Hamp synes ogsaa at have været anvendt til Luksusstoffer. I Chr. d. 4.s Silkeværk var ansat en Tripvæver. »Trip« var et fløjelsagtigt Tøj med Bundvæv af Hamp og Overflade af Uld.¹³⁾

Fig. 11. Moderne Lærreder paa Bleg.
Magasin du Nords Blegemark ved Dragør.

der blot blev Aske tilbage«. Om et Lig, der blev svøbt i løst Linned og lagt i Kiste, hører man i Eyrbyggernes Saga, og i Sturlungasagaen læser man: »Kvinderne begav sig ofte til Almangja med Lærred til den Aa, som løber dér« — formentlig for at lægge Lærredet paa Bleg, da dette helst skulde foregaa paa Græs og ved fersk Vand. Der siges desværre intet om, hvorledes de islandske Kvinder beredte Tøjet; i Danmark har man lige til vore Dage kogt enten Garnet eller Lærredet i Askelud, hyppigst af Bøgeaske, skyllet det godt og lagt det paa Græs i nogen Tid. Det blev stænket med Vand et Par Gange om Dagen, og hele Processen blev gentaget to—tre Gange, indtil Lærredet var hvidt. Tiden fra Februar til Juli egner sig bedst.*) Blegningen var et meget væsentlig Led i Lærredets Behandling, hvorfor Baggesen med Føje kan sige: »Var jeg Lærred, da vilde jeg ikke takke Syersken saa meget som Blegersken«. Og naar man fra 1799 kan finde en Udtalelse om »den Harlemmer-Bleg, som er en af de

Hørvævning, men det er vist umuligt at afgøre, om det er fra det 11. Aarhundrede eller senere; og man maa selvfølgelig her tage visse Forbehold under Hensyn til denne Gravs specielle Karakter. Paa den anden Side er der dog Grund til at tro, at Stoffet kan være fra Middelalderens første Tid; thi det hedder i Knytlinge Sagaens Beretning om Helgenprøven for Knud den Hellige: »Da lod Kong Erik tage et ubleget Lærred og vikle det sammen i en Bru (Strimmel), saa at det hverken var længere eller kortere end Kong Knuds Legeme; denne Bru blev nu lagt oven paa Legemet, og man tog viet Ild og antændte Lærredet, som opbrændte saa aldeles, at

*) 1781 oprettedes et Væver-Seminarium i Køng, hertil knyttedes foruden Spindeskole ogsaa et Blegeri. (N. C. Rom: Husflid S. 149.) Hvis man blegede meget tidligt paa Aaret, før Græsset var tæt, lagde man Halmunderlag, for at Tøjet ikke skulde blive jordslaet.

berømteste i Europa«, hentyder det selvsagt til den fremragende hollandske Lærredproduktion, som baade med Hensyn til Vævning og Blegning var førende i Europa.

»Græsbleget Lærred« er et Udtryk, som vi desværre snart helt maa give Slip paa, det er tiltalende og tillidsvækkende; thi man er umiddelbart tilbøjelig til at tro, at Græsblegning er mindre skadelig for Tøjet end kemisk Behandling, som er den Metode, Industrien nu betjener sig af. Helt uddød er Græsblegning dog ikke, og paa en Forespørgsel har Magasin du Nord oplyst mig om, at Firmaet endnu har en Blegemark ved Dragør og en gammel Bleger til at røgte Lærredet (Fig. 11).

Vi sporer endnu den gamle Fremgangsmaade i Navne som »Blegdammen«, »Bleghaven« o. l. At lægge et Stykke Lærred paa Bleg i dugvaadt Græs var en højst æstetisk Syssel, som maatte virke inspirerende paa en Digter og blive prist i Ord og Toner. Saaledes daarer da Elverkongens Datter Hr. Oluf: »En Silkekjortel jeg giver dig fin, den bleged min Moder ved Maaneskin«. Og i Solskin gaar Sognefogedens Lone, der er Centrum i Chr. Winthers stilfærdige Landsbyidyl, og røgter sin Dont: »Hun vanded dér sit Lærred, sit Garn og sit Drejl«.

PUDER

Ved Sengetøj forstaar man jo i vore Dage nærmest Puder og Dynner, d. v. s. sammensyede Stykker af Tøj med Indhold af forskelligt Materiale, som skal være varmt og behageligt; og det synes, som om man ret tidligt har anvendt Sengetøj af denne Art. I den ene af de Grave fra Romersk Jernalder (2. Aarh. e. Kr.), der fremdroges ved Juellinge paa Laaland, fandtes Rester af Ulden af Dunhammer, formentlig Fyld fra en Pude, og i en anden af Gravene fandtes Rester af Stargræs, som Sophus Müller ligeledes anser for Rester af Pudefyld. Saa vel i Jellingehøjen, som i den samtidige Høvdingegrav fra Mammen ved Viborg, var der Fjer¹⁴).

Den ældste, virkelig velbevarede Pude, vi kender, er den saakaldte Duepude¹⁵) fra Knud den Helliges Skrin i Odense Domkirke (Fig. 12). Betrækket er af kostbart Silkestof, indført fra Syden, og Pudens bliver saaledes efter sin Art noget for sig. Dog nævnes i Testamenterne fra Middelalderen Puder af Silke, og man maa naturligvis regne med, at udenlandsk Indflydelse ogsaa har gjort sig gældende paa Sengetøjets Omraade. Men vil man have sikker Besked om, hvad der blev brugt i Hverdagslivet, giver de skriftlige Kilder, f. Eks. netop Testa-

Fig. 12. »Duepuden« fra St. Knuds Helgenskrin i Odense Domkirke.

menterne mange Oplysninger derom; alene af de faa Skifter, som jeg her har kunnet benytte, fremgaar det, at man havde Puder af forskellig Størrelse og Materiale, alt efter deres Anvendelse. Der var: Bolsterpuder, Bolster Hoveddyner i stort Tal, dertil Hørgarnspuder, Læderpuder, brogede Hynder, flamske Hynder, Ruepudehynder og Bænkedyner.

Fra vore Bondesenge kender vi mindst to Slags Hovedpuder, den ene kvadratisk, af Størrelse omtrent som en almindelig moderne Hovedpude (Fig. 13), den anden derimod, Langpuden, af rektangulær Form og saa lang, at den kan række over hele Bredden i en Dobbeltseng; det maa være den, der i Skifterne kaldes en Hoveddyne (Fig. 14). Læderpuden kan vist være bestemt baade for Sove- og Siddepladsen, medens alle Hynderne antagelig er beregnede paa at anvendes om Dagen paa de haarde Træbænke, som har været ubekvemme.

Det virker lidt overraskende i et Skifte fra 1629 at møde to flamske Hynder fra en Bondegaard i Hanherred i Thy; men dette viser jo, hvor kraftig en Paa-

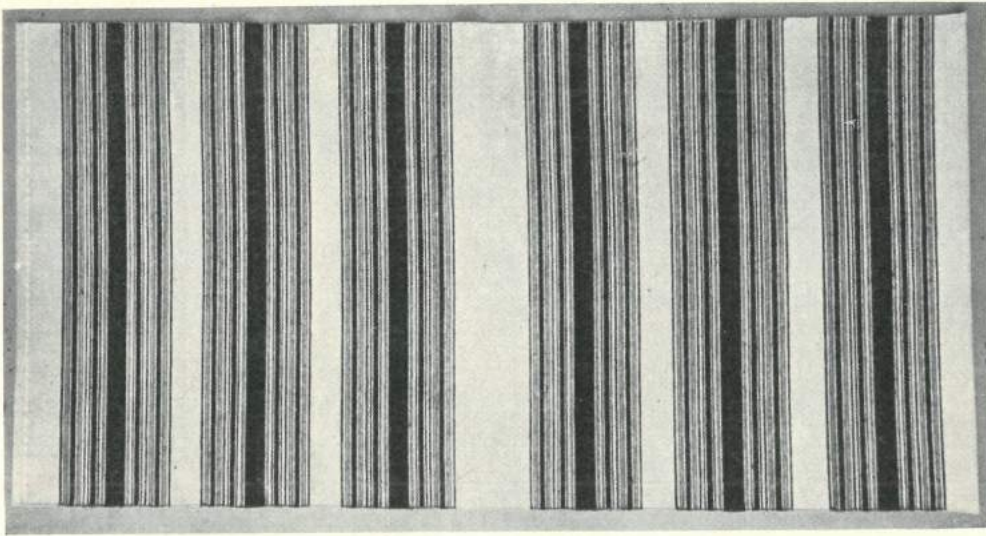

Fig. 13. Tøjstykke til en Hovedpude af den kvadratiske Form.
Stoffet ses i udfoldet Tilstand.

virkning vor Tekstilkunst har modtaget fra Flandern. Fra 1579 er bevaret et Brev, hvori den danske Konge lader tilsige en Række fornemme Damer at give Møde paa Koldinghus 14 Dage efter Paaske, medtagende deres Tapetserier og flamske Sengeklæder for at drage Vægge til en Fest. Naar Koldinghus ikke er tilstrækkeligt forsynet, maa disse Sager vel have været ret sjældne, og de skal

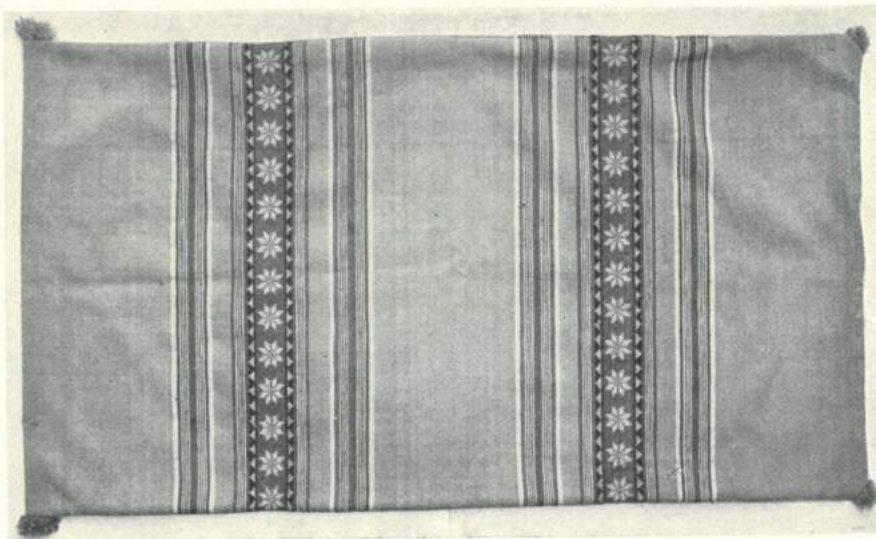

Fig. 14. Langpude fra Vrigstedgaard. Vævet til et Brudeudstyr fra 1864.
Farverne er rødt, blaat, hvidt i graa Bund. Bundvævet Syvskift Satin.

ogsaa have været kostbare; men heraf fulgte naturligvis, at Imitationer hurtigt kom paa Markedet. Betegnelsen »Flamsk Vævning« er blevet Navnet paa en bestemt Væveteknik, en Slags Gobelinvævning, og borger saaledes ikke for, at det foreliggende Produkt selv er fremstillet i det Land, det skylder sit Navn.¹⁶⁾

En Betegnelse, der fortjener mere Opmærksomhed, er Rupudehynde eller Ruhynde (Fig. 16—17). Her har vi maaske en Parallel til det svenske Ord »Rya«,

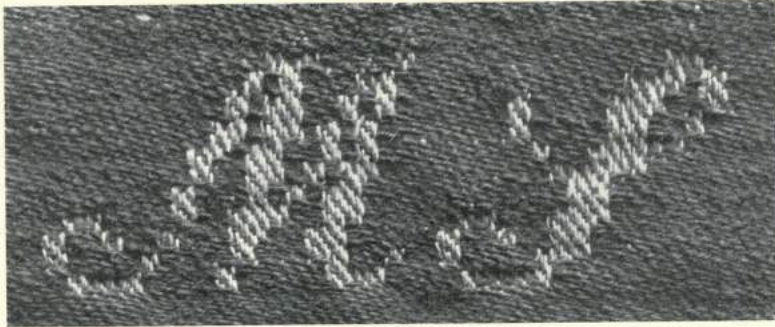

Fig. 15. Vævet Navn fra en Dyne med samme Motiv som Fig. 14.

der betegner en Vævning med Flos — en Teknik, man mener er opstaaet gennem Forsøg paa at efterligne et langhaaret Dyreskind. Hos os optræder Flos-Teknikken allerede i den ældre Bronzealder, idet Overfladen paa en Mandskappe og nogle Huer er dækket med et ca. 1 cm dybt Lag af Traade, der hefter med et Sting i Stofbunden, men iøvrigt hænger frit¹⁷⁾. Her drejer det sig ganske vist om en Syning; men er Ideen først til Stede, synes det ligesaa nærliggende at udføre den i Væven, og det har man da ogsaa været inde paa allerede i Stenalderen, thi i de sveiziske Pælebygningsfund forekommer Flosvævning¹⁸⁾. I vore Nabolande har Flossen senere i Tiden spillet en stor Rolle, og Flostæpper har f. Eks. været anvendt i Sengene. Baade i Sverige og Finland er der bevaret et rigt Materiale af de skønneste Tæpper af denne Art. I Danmark synes Flos mærkeligt nok at have været mindre almindelig, d. v. s. vi kender den i Grunden kun fra det slesvigske Omraade, hvor den har været anvendt til Agehynder, Stolehynder og Hestetæpper. Dansk Folkemuseum ejer dog et Eksempel fra Skaane med Aarstal 1786. Alligevel maa man antage, at Flostæpper har hørt til Sengestystemet her i Landet. Elna Mygdal omtaler 30 Sengeryer, som er opført i et Inventarium fra Herlufsholm fra 1647¹⁹⁾, og der synes at være Grund til at opfatte de i de omtalte Bondeskifter nævnte Ruhynde som Flos-hynder.

Flere Sprogforskere mener, at Ru og Rya er samme Ord og betyder afplukket Uld; paa Norsk findes det tilsvarende Verbum »rua«, at afplukke Løsulld

Fig. 16. Pudehynde til en Vogn. Fra Holbøl S., Slesvig.
Flos- eller Ruvævning; Bundfarven mørkeblaa, Ornamenterne lysblaa.

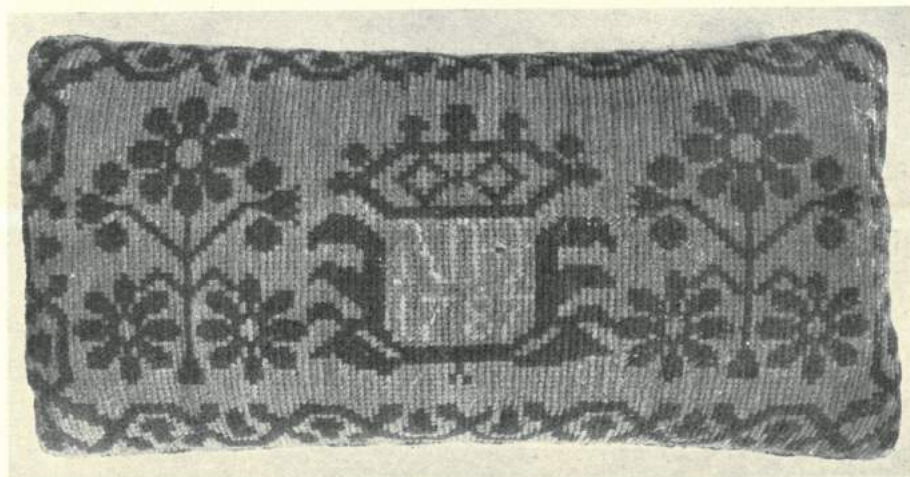

Fig. 17. Pudehynde (Bagside af Fig. 16).
Farverne i omvendt Orden.

af Faaret²⁰); hvilket paa Dansk vilde hedde at »ruske«. — Udtrykket »han ligger alt paa Ru« betyder, at han ligger Lig. Da man gennem store Dele af Oldtiden finder Skind som Underlag under de døde, er det nærliggende at mene, at Ru egentlig betegner selve Dyreskindet. Udtrykket træffes iøvrigt i mange Forbindelser, saaledes i »Russepind« (Fig. 18), et lille rørformigt Redskab af Træ eller Ben, anvendt ved Opvinding af Hørtraad, for at skaane Fingrene for Slid af den ujævne og skarpe Traad, og i »Russelap«, en lille Læderlap brugt til samme

Formaal. I Oeconomisk Tidsskrift (1758) hedder det: »Et stykke klæde maa ofte rues over«; og i den moderne Industri har man særlige Maskiner til at opkradse Tøjer og give dem en lodden Overflade — og de kaldes for »Rumaskiner«.

Fig. 18. Russepind fra Als.

DYNEFYLD OG PUDEFYLD

Efter Sagaen brugte man paa Island i Middelalderen at fylde Dynerne med Hø, Fjer eller Dun, og uden Tvivl har mange flere, højst forskellige Materialer fundet Anvendelse gennem Tiderne; man har selvsagt taget det, som stod til Raadighed paa de forskellige Steder. For et halvt Hundrede Aar siden brugte man af og til i Østjylland Affaldet fra den Humle, som var tilbage efter Ølbrygningen. Humlefrøet var først blevet skoldet, derpaa kogt i Øllet og endelig tørret, og man kunde meget vel udnytte dette Biprodukt fra Brygningen.

Humlen giver forøvrigt et let og porøst Materiale, der maa have været bedre at putte i Dyner end Avner og Halmhakkelse, som man har hørt, at Smaafolk undertiden maatte tage til Takke med. Ogsaa Mos og Affald af Uld fandt Anvendelse. At de hvide Fnug af Kæruld*) var et indbydende Emne, er let at forstaa, og der ligger mere end et digterisk Indfald til Grund for Chr. Richardts Ide, naar han i »Nissefrieriet« understreger den lille Nissepiges Attraaværdighed ved at henlede Opmærksomheden paa, at der hører fire Kæruldsdyner til hendes Udstyr. Men om Kærulden herudover har spillet nogen Rolle i Tekstilverdenen, er stadig et Problem. I Folkevisen tales gentagne Gange om Ageruld; det hedder f. Eks.: »Bordet var af røde Guld, Dugen var af Ageruld«. Man hører ogsaa om en Dragt, hvis Ærmer var af Ageruld, hvilket efter Udgiiverens Forklaring skal være Kæruld.

Joachim Junge siger i sin Bog: »Den nordsjællandske Landalmues Karakter« (1798), at »Bonden i Fyen kommer til Markedet med sit Lerred og sin Alen og

*) Af Kæruld (Fønn) anvendes de to Arter *Eriophorum polystachyum* og *E. vaginatum*.

Fig. 19. »og Kærene hvidne deraf« (*Eriophorum vaginatum*). Dr. Bøcker fot.

sit Dynevaar, hvortil de endog betjene sig af Steenkar-Uld, naar deres egen ikke staar til«; Steenkar-Uld menes at være Kæruld, og Aspelins Flora Oeconomica (Stockholm 1749) oplyser: »Eriophorum er Äng-Uld«, og »Dunet brukas af dom fattiggom til stopning i dynor och bolstrar«. Her siges dog intet om Vævning af Kæruld, og jeg maa foreløbig stille mig lidt skeptisk til denne Mulighed, idet mine Spindeforsøg hidtil kun har givet de kummerligste Resultater; dog maa jeg tilføje, at en bestemt Modningsgrad af Planten eller evt. en bestemt Fugtighedsgrad i Taven maaske influerer væsentligt paa Resultatet. Mig til Trøst gør Pastor Niels Blicher i 1791 i sin fortrinlige »Topographie over Vium Sogn«²¹⁾ den samme Tilstaaelse: »Af Enguld findes saa store Mængder, at Kærene hvidne deraf. Jeg har forsøgt at lade den karte og spinde, men den er fundet for skør og svag til at holde sammen; blandet med $\frac{2}{3}$ Uld gaar det an. At den er tjenlig til Dynefyld, veed Almuen her og der, men faa forsøge det.«

Anvendelsen af Kæruld til Dynefyld er bevidnet i flere botaniske Værker fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede, og T. W. Hornemann gør opmærksom

paa, at Kæruld sammen med Faareuld anvendtes i Norge til at strikke Vanter af²²). Ligeledes kendes en Baandvævning af Uld og Kæruld.

Ogsaa den moderne Industri har haft Opmærksomheden henvendt paa Spørgsmaalet om Kæruldplantens Anvendelighed. Ved Udvinning af Tørvestrøelse og Tørvepulver fremkommer et Biprodukt, Tørveuld, der lader sig oparbejde til den saakaldte *Fiberuld*, der bestaar af de Tid efter anden i Moserne nedsunkne Bladskeder og Stængler af *Eriophorum vaginatum*. I Styrke skal den kunne maale sig med Faareuld; dog maa der helst tilsættes 30—40 pCt. Uld, formodentlig for at gøre Traaden blødere²³).

Under Verdenskrigen udstillede saaledes Berlingske Tidende et Sæt Herretøj vævet af *Fiberuld*²⁴); men andre praktiske Resultater har man ikke senere hørt om. At Kæruldstænglerne kunde behandles paa lignende Maade som Hør og Taverne finde Anvendelse i Tekstilproduktionen, er maaske en Mulighed, man maa regne med; men dette Problem maa foreløbig staa uløst hen.

Selvfølgelig har Fuglene — saavel de vilde som de tamme — i det væsentligste leveret Fylden til Sengetøjet, og Dun af Svømmefuglene har givet det lækreste Materiale; Ederdun regnes for det allerfineste. Mærkeligt nok har Færingerne før i Tiden ikke agtet paa den Værdi, som de her besad i Øernes rige Fugleliv. L. J. Debes, som i 1673 giver en Skildring af Øerne, begrundet dette med, at de »hafve haafft deris Handel paa Norge, hvor Feeren intet galt, eftersom de self haffde Fugle-Fang nock Norden paa i Landet ey heller fra gammel Tjd hafver (Færingerne) brugt Sengeklæder medd Feer stoppede. Deris Sengeklæder ere ocsaa enfoldige, de ligge paa det bare Høe med et Stykke Vadmel paa²⁵).

Hist og her var der Aversion mod Fjer af vilde Fugle, paa dem kunde ingen døende sove hen, og det samme gjaldt Hønsfjer. Man mente, at der paa enhver Høne findes en Fjer, kaldet Urofjeren, paa den kunde man ikke falde i Søvn end sige dø. Lignende Forestillinger har mærkeligt nok knyttet sig til Duefjer²⁶), og i England skal man af den Grund meget længe have næret Mistillid til Fjerene af denne blide Fugl. Men hvad Fjer af Høns angaar, da vil den praktiske Bondeskone i Dag i Realiteten holde med Overtroen, kun vil hun se Aarsagen til deres sørgelige Mangel paa søvndyssende Evne deri, at de er tunge og ubehagelige som Dynefyld. Her i Landet har vi dog imidlertid ikke haft Raad til at foragte Hønsfjer, og selv de store stive Svingfjer, saavel af Ænder som af Gæs og Høns, blev taget med; men man maatte rive Fanen fra Ribben for at faa de stive og skadelige Bestanddele af Vejen. Produktet kaldtes for »Ribbefjer«. Fjerene udgjorde i Virkeligheden den Del af en Piges Udstyr, som var vanske-

ligst at bekomme; og derfor siger en østjydsk Talemaade: »Det er en daarlig Pige, der ikke vil springe over 7 »Twongjar« (Tjørnehegn) efter een Fjer«.

Det var endnu for 40—50 Aar siden Skik i velordnede Huse i Østjylland saa vel hos Bønder som paa Herregaarde, at Pigens første Morgengerning bestod i at afsøge Høsehuset for Fjer, og H. C. Andersen har tydeligt nok ogsaa kendt Betydningen af den Fjer, der tabes fra Hjaldet, da han deraf har taget sit Ledemotiv til det uddødelige Eventyr.

Det var ogsaa Sædvane, at de smaa Dreng, der var Gaasehyrder, var forsynede med en lille Pose, hvori de skulde gemme opsamlede Fjer, og Komponisten Carl Nielsen, som i sin Barndom passede Gæs hjemme paa Fyn, fortæller i sine Erindringer meget morsomt om, hvordan han fordrev Tiden med at samle Fjer til sin Moder. Naar Gæssene havde lejret sig paa Marken, stillede han sig paa Lur for at se, om de pillede Fjer af sig, som han da hurtigt bragte i Sikkerhed i sin Pose; og engang plumpede han paa Hovedet i en Tørvegrav, da han i bare Iver for Sagen vilde prøve paa at fange nogle Fjer, som var gaaet til Havs paa de dybe lumske Vande.

Dette viser, hvilken streng Økonomi, der har hersket i det gamle Bondesamfund. Det er for Nutidens Mennesker næsten uforstaaeligt, hvor stor Respekt, der næredes for selv de ubetydeligste Værdier, men det hænger sammen med, at Pengene var faa, og en »Kapitalopsparing« maatte foregaa gennem en Oplagring af Naturalier.

FARVEN

*»Liden Kirsten sidder i Højenloft,
Og sømmer det Bolster blaa,
Jeg siger Eder, Hr. Styggesen,
I skal hende aldrig faae.«*

Det fremgaar af de middelalderlige Testamenters tørre Ord, at man har sat stor Pris paa stærke Farver, og Sagaen og Folkevisen afspejler i et poetisk Ordvalg Tidens Farveglæde, saavel i Omtale af Dragter som af Sengetøj. Blaat, grønt, rødt, gyldent, brunt og sort omtales i Dokumenterne, og de samme Farver har været kendt i den romerske Jernalder²⁷). Rødt har vel nok været den til alle Tider foretrukne Farve, men blaat er aabenbart i høj Grad i Yndest i Middelalderen: »Den Jomfru slog over sig Kaaben blaa«; »Dronning klapper paa Hynde blaa, vilt du Havfru her hvile paa?« og saa den tragiske Strofe om Signelils Sorg og Død; »Sig selver monne hun kvæle, alt under de Bolstre blaa«. Naar de Bol-

stertøjer, der kendes fra Almuevævningen, praktisk talt altid er blaastribede, ligger der antagelig gamle Traditioner til Grund derfor²⁸). Det undrer mig dog, at jeg ikke nogensinde har set et Bolster, som var ensfarvet blaat, om dette skyldes Smagen eller Hensyn til Økonomi med Farvestoffet, tør jeg ikke sige.

Der savnes desværre saa stærkt i den danske Litteratur en fyldestgørende teknisk og historisk Redegørelse for Farvekunstens Udvikling herhjemme; det vilde være af den allerstørste Interesse at faa en saadan. For Oldtidens Vedkommende er Sagen særlig vanskelig at klare, da mange Farver forsvinder i Jorden eller ændrer Udseende under Humusstoffernes Indflydelse.

Ved Nationalmuseets Udgravninger paa en Boplads fra den romerske Jernalder i Ginnerup i Thy, fandtes i et Kar Frø af Farvevajd (*Isatis tinctoria*), der saaledes synes at have været dyrket her allerede i Aarhundrederne lige efter Christi Fødsel²⁹), og Frø af denne Plante er ligeledes fundet i Osebergskibet. Da de første Spor af Vajdfarvning forekommer i Romersk Jernalder, og Romerne vides at have farvet med Vajd, er det formodentlig ved Kulturforbindelserne med Romerriget, Norden har lært denne Farveplante at kende.

Vajd er i stor Udstrækning blevet anvendt til Blaafarvning og har været dyrket som Kulturplante i Norden endnu tæt til vor Tid, i Danmark endog saa sent som ved Begyndelsen af det 19. Aarh. Den har desuden nydt Anseelse som Lægeplante, idet Bladene skulde være gode »at lægge paa Svulster og Saar«. Til Blaafarvning blev Vajd fortrængt af *Indigo*, et Farvestof som udvindes af forskellige Arter af en Planteslægt, som hedder *Indigofera*. Som det oprindelige Hjemsted nævnes Ostindien, men Dyrkningen har været vidt udbredt i tropiske Lande. Meget tidligt skal Indigoen have været kendt af de gamle Kulturfolk, saaledes hos Kineserne og Ægypterne.

Indigoen giver en pragtfuld blaa Farve, og den blev derfor kaldt »Farvernes Konge«; Araberne, der skal have været delagtige i Handelstransporten, gav den Navnet »Den blaa Nil«.

I det 16. Aarh. satte Hollænderne regelmæssig Indførsel i Gang af Indigo, og Importen til Europa steg hurtigt saa stærkt, at den skadede den hjemlige Dyrkning af Vajd, hvorfor flere Lande nedlagde Forbud mod Indigoen, bl. a. skal Dronning Elisabeth af England have forbudt Indførselen, og i Tyskland gik man endnu strengere til Værks. I Nürnberg og Ulm maatte Farverne sværge, at de kun vilde farve blaat med Vajd, og i Nürnberg var der endog Dødsstraf for Brud paa dette Løfte³⁰).

Hos os har det hjemlige og det fremmede Farvestof antagelig været anvendt Side om Side en Tid lang. Bønderne farvede selv indigoblaat, som de kaldte »Engleblo«. Undertiden kaldtes det »Lødblåt« og »Potteblåt« efter Fremgangs-

PLANCHE A

(Stykkernes Numre regnet fra øverste Hjørne til venstre i Retning ned—op).

- 1) Smalstribet Pude med Duske. 2) Pude med røde Borter. 3) Bredstribet Bolster. 4) Tværstribet Hørpude.
- 5) Bændelstribet Bolster. 6) Ternet Uldlagen. Se Billedlisten Planche A.

maaden, idet man farvede i en Lødgryde, d. v. s. en stor Jydepotte, hvori Farvestoffet opløstes i Urin. Farven var fuldstændig ægte og anvendelig baade til Uld, Hør og Bomuld; men den var ret kostbar, hvorfor man da ogsaa hos Farveren kunde bestille et Stykke Tøj indfarvet mørkeblaat, mellemblaat eller halvblaat, alt eftersom man havde Raad eller Lyst til at betale for det*).

Farvningen er jo ikke med et Slag rykket ud af Hjemmene, men gradvis gledet over til Fagmanden. Man undrer sig dog over i »Danske Atlas« af 1768 at læse følgende i en Beskrivelse fra Hads Herred (Eggen Nord for Horsens Fjord): »Quinderne spinde flittigt baade uldent og Linned og har jævnlige Væve i Gang. De farver selv med hjemmegroede Urter det meste, undtagen blaåt . . .«

MØNSTRE

»At trække i sribede Klæder«, var et Mundheld, der betød at gaa i Seng, hvilket hentyder til, at Dynernes Mønstre i langt overvejende Grad er dannede ved Afstribninger i Farver (Fig. 21); og det er vel den mest nærliggende Form for Mønsterdannelse overhovedet blot at lade Garnet paa den ene Led af Tøjet veksle regelmæssigt i Farver; ved et Farveskifte paa begge Leder faar man Terner (Fig. 20). Allerede den svenske Kappe fra Gerumsberget, som gerne dateres til Yngre Bronzealder, er ternet, og ternede Tøjer kendes hos os fra det 4. Aarh. e. Chr. F. og træffes jævnt hyppigt ved Fund af Moseligene, der antagelig ogsaa er fra Jernalderen.

I Middelalderen anses det sribede Stof aabenbart for mere fremragende end det ensfarvede, saaledes omtaler Sturlunge Sagaen en brunstribet Kittel med Ærmer og fortæller tillige følgende Træk: »Samme Dag drog Torgrim i en Flok paa 15 Mand ud til Armarnæs, hvor Hakon Tordsson boede. De søgte baade Blod og Hævn. Hakon var ikke hjemme, men de plyndrede dér og bortførte 10 Hundrede (Alen)

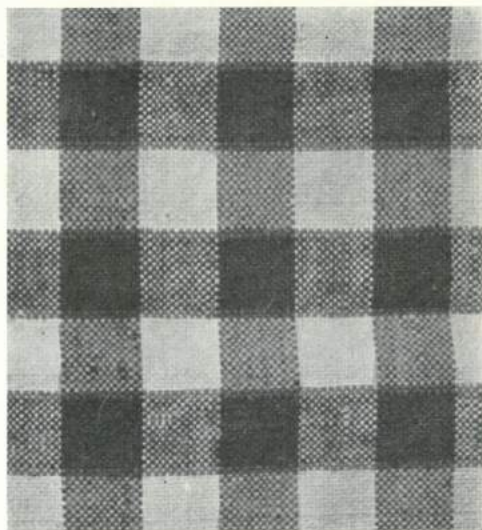

Fig. 20. Sommerdynetøj fra Als.
Hvergarn i blaåt, rødt og hvidt.

*) For mundtlige Oplysninger er jeg Farver Ejner Hansen, Vejle, stor Tak skyldig.

Fig. 21. Dyne af femskaffet Skudsatin.
Farverne koralrødt, sort og hvidt.

og ligesaa i forskellige Landes Almuevævning; for blot at give eet Eksempel, er Skørterne til de polske Kvinders Folkedragter syede af svære Uldstoffer, der er sribet af med kraftigt markerede Streger i stærke Farver (Fig. 23). Mønstrene vil trods deres Ensartethed gennem Farvevalget kunne faa et vist Særpræg, alt efter Smag og Naturel hos det Folk eller den Stand, hvori de forekommer.

Det er en almindelig Mening, at de danske Bondevævninger i Farvepragt staar tilbage for vore Nabolandes; maaske er dette rigtigt; maaske har denne Opfattelse kun vundet Indpas, fordi Emnet ikke endnu er tilstrækkeligt belyst, og vi hidtil har overset det Omraade, hvor stort anlagte Mønsterkompositioner med klare Farvevirkninger forekommer, nemlig i Sengetøjet. Det er kun rime- ligt, at man her uhæmmet har givet sig Farven i Vold; Dynetøjer skal ikke sønderlemmes ved Tilskæring; de er beregnede paa at ses i hele Flader, der tillader

bruntribet Vadmél, som Hakon havde bestemt til Udenlandsrejsen. De mødte ingen Hindringer, men Gudrun, Hakons Kone talte mange heftige Ord til dem«. Naturligvis man har sin Sympati helt og udelt paa Gudruns Side og forstaar saa godt, at Tabet var smerteligt.

Det er saaledes ikke nødvendigt at gaa til fjerne Lande for at søge de Forbilleder, som kan være Op- hav til vore sribede Dynemønstre; paa den anden Side er Striber nu og da paa Mode i Højerestands- tilerne, bl. a. skal de netop have været i Yndest i den flamske Tekstilproduktion i det 14. Aarh.³¹⁾; og under den franske Revolution op- naar de sribede Stoffer en Yndest,, som ogsaa spores herhjemme, vistnok i Særdeleshed paa Mandsdrag- ten.³²⁾

Indenfor primitiv Vævning er Stribemønstrene ifølge deres Be- skaffenhed vidt udbredte (Fig. 22),

Fig. 22. Bomuldstøj fra den tidligere danske Koloni paa Guldkysten i Afrika (Ashanti og kulturelt beslægtede Stammer). Stoffet er vævet i en primitiv Væv i Strimler paa ca. 8 cm's Bredde, derpaa sammensyet. Mønstrene alle i Terner eller Striber. I nogle af dem ses enkle hvide Terner i blaa Bund. Det fremmedartede bestaar i Sættningens brogede Virvar.

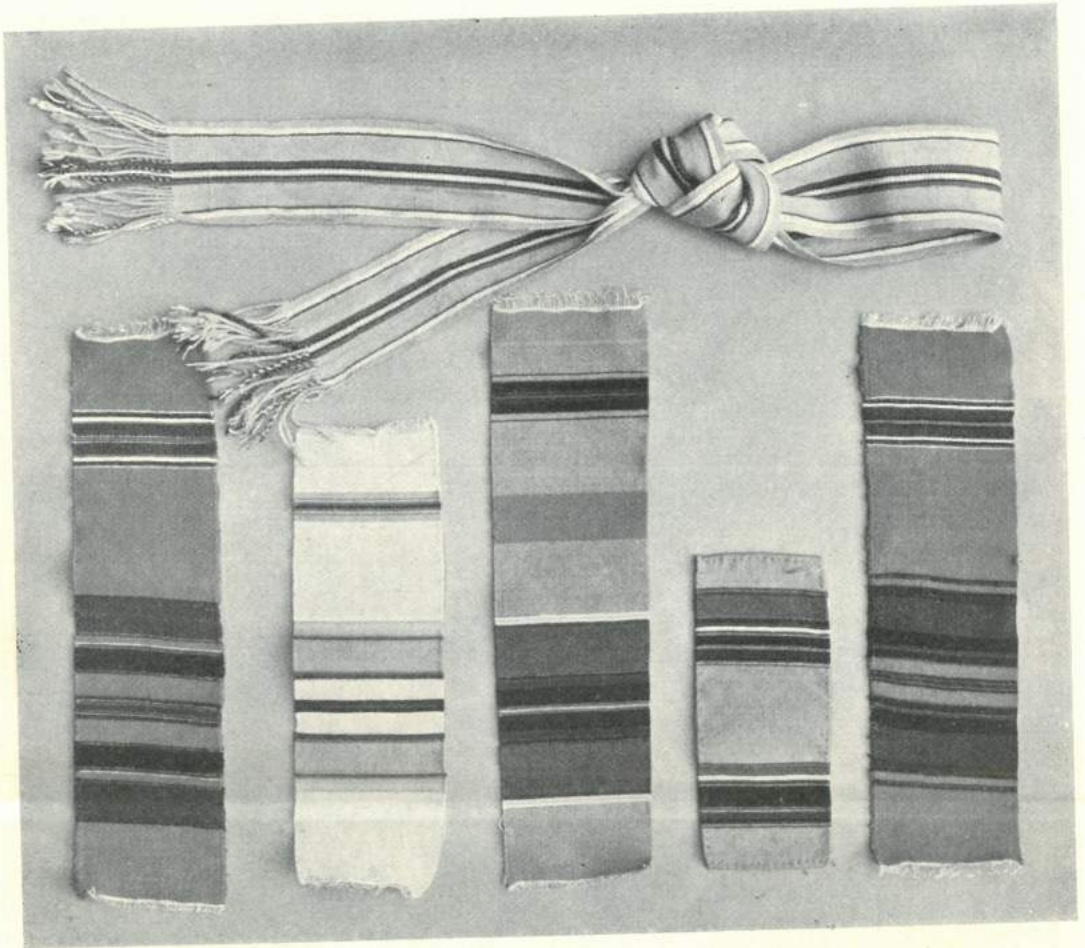

Fig. 23. Øverst Bælte til polsk Mandsdragt, orangegul Bund, grønne og sorte Striber. De øvrige er Prover af Skørtetøjer til Kvindedragter. Farverne i klart rødt, blaat, grønt, gult, orange. Den lyse Prøve er citrongul med rosa, ultramarinblaat og grønt.

Farvespillet at fremtræde med fuld Glans. Jeg fristes stærkt til at sige, at vi her har det centrale Felt i vor Almuevævning, det er her vi møder den folkelige Smag i Renkultur; thi længe efter, at Vævningen iøvrigt var vandret ud af Hjemmene og over til Landsbyvæveren, holdt Kvinderne selv Haand i Hanke med Kompositionen af Mønstrene til Dynerne. Det almindelige var, at man omkring en Papskive vandt Garnet op, saa Farverne kom i den ønskede Rækkefølge; Striberne blev sat af i forskellige Bredder, og Farverne fik den Værdi, som man fandt bedst. Mest arbejdede man med de helt rene Farver, og mange Afstribninger er holdt i blot to Farver, eller rettere hvidt med een Farve; uforlignelig godt kan det se ud med højrødt i hvid Bund, dog maa det bemærkes, at »hvidt« jo egentlig ikke er hvidt, men nærmest elfenbensfarvet, og at Satinvævningen kan

PLANCHE B

Olmerdug i Dobbeltsatin. Detaille Fig. 33. Analyse Fig. 47. Beskrivelse XVII.
Rød Olmerdug. Fig. 42. Beskrivelse XI.

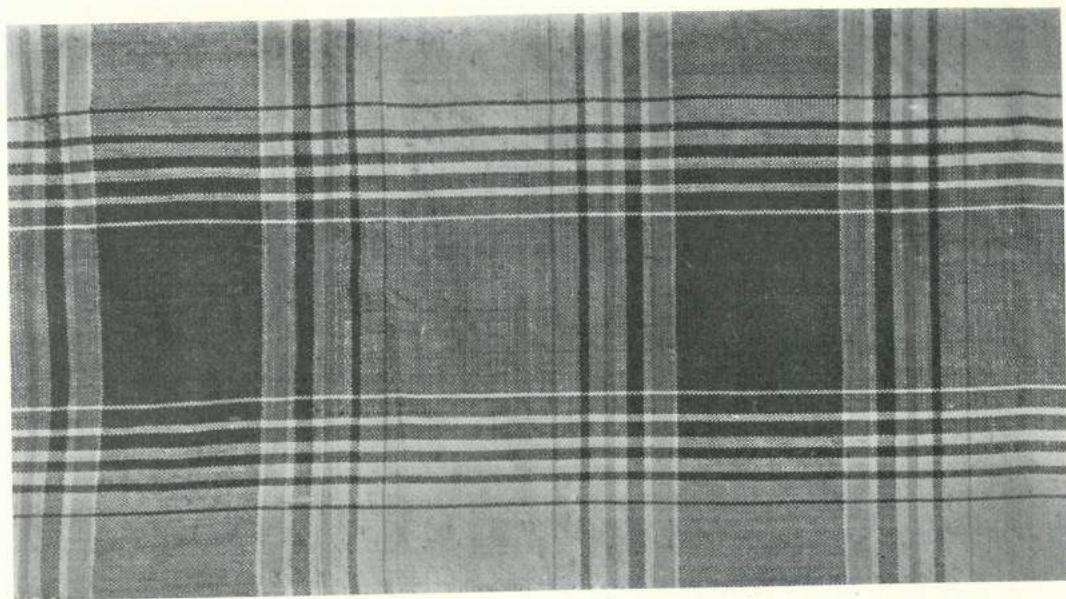

Fig. 24. Toskaftet Sommerdynetøj af Hør fra Løjt ved Aabenraa. Brunt, rødt og sandfarvet.

faa Uldgarnet — i Særdeleshed det, som er af god Kvalitet — til at give en mat fast Flade, der minder om Velour eller Ruskind. Noget saa jævnt som husegraat og højrødt ser man hyppigt og med Velbehag*). Treklange i sort, rødt og hvidt eller rødt, blaat og hvidt er ligeledes almindelige og i Regelen gode. Ud over dette træffes dog ogsaa mere blandede Farver, graabrunt i forskellige Toner og rødt i mange forskellige Nuancer; men det mere raffinerede gaar man heller ikke af Vejen for; lilla har jeg f. Eks. set i Sammenstilling med højrødt, vandblaat, hvidt og graabrunt — et vidunderligt Syn.

Man møder ogsaa en brunviolet Farve, der er meget ejendommelig og meget smuk.

Ufarvet, mørkebrun Uld, som man nogle Steder kalder »selvsort«, blev ogsaa anvendt i naturlig Tilstand, og en fynsk Dyne fra ca. 1860 viser et saa aparte Farvevalg, som hvidt, sort, naturbrunt og lyserødt; men i og for sig er der intet, der overrasker. Variationerne er saa rige, at det her kun er muligt at give Andtydninger. Terner kendes fra de saakaldte Sommerdyner (Fig. 20 og 24).

Stoffet til en Dyne blev oftest vævet i to Baner af Hensyn til den betydelige Bredde, der krævedes til de gammeldags Senge. Sømmene var syede med tætte Stikkesting og med hjemmespundet Hørgarn. I Hjørnerne er tit indsat brogede Uldgarnsduske, som i Farve svarer til Afstribningen; de skal afbøde Stød og hindre de udsatte Steder i at knække — og de ser godt ud.

*) Desværre maa hele denne Gruppe udskydes blandt Afbildningerne her, da disse Farver er vanskelige at reproducere.

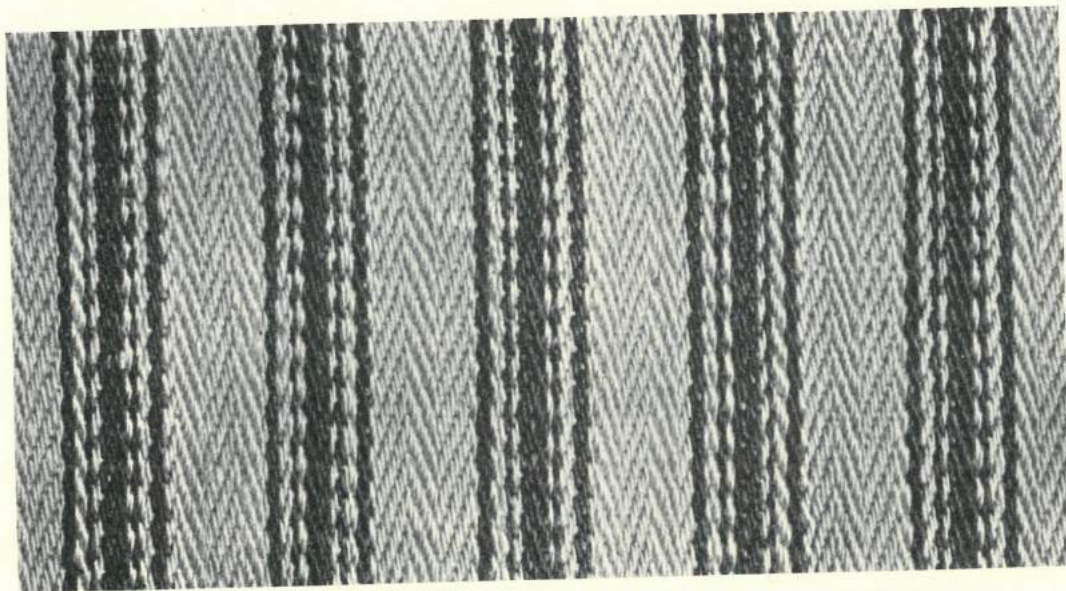

Fig. 25. »Brotavle« fra Als. »Emmeret-Keber«. Blaat og naturfarvet Stof.
Analyse Fig. 37. Beskrivelse III, S. 48.

DYNETØJER

Tøjer, der skal anvendes til Dynner, skal givetvis være saa tætte og faste, at de kan holde Fjer og Dun. Af Stoffe, der egner sig dertil, kan nævnes: *Bolster* og *Olmerdug*, *stampet Vadmel*, *Hvergarn* og det saakaldte *Sommerdynetøj*. De to førstnævnte udgør imidlertid Hovedparten af det Materiale, som er bevaret til vore Dage. Det er indbyrdes beslægtede Tøjer, og en gammel Vævebog definerer Forskellen efter det praktiske Princip, ganske simpelt at kalde Bolster for Underdynetøj og Olmerdug for Overdynetøj. Bolster kaldes ogsaa hyppigt for linned Dynevaarstøj, fordi det almindeligvis blev vævet af Hør eller Blaat, senere dog af linned Garn og Bomuld sammen, og endelig ogsaa af Bomuld alene³³).

Det vævedes i overvejende Grad paa tofarvet Kæde, hvilket giver en Afstriking efter Længden, idet Længdetraadene skal være mest fremtrædende paa Ret-siden og helst dække Skudgarnet helt; Kædetraadene skal ligge saa tæt som muligt, hvilket tillige giver det kraftigste og smukkeste Stykke Tøj og faar Farven til at fremtræde klart og ubrudt. Naturfarvet eller bleget Garn danner hyppigst

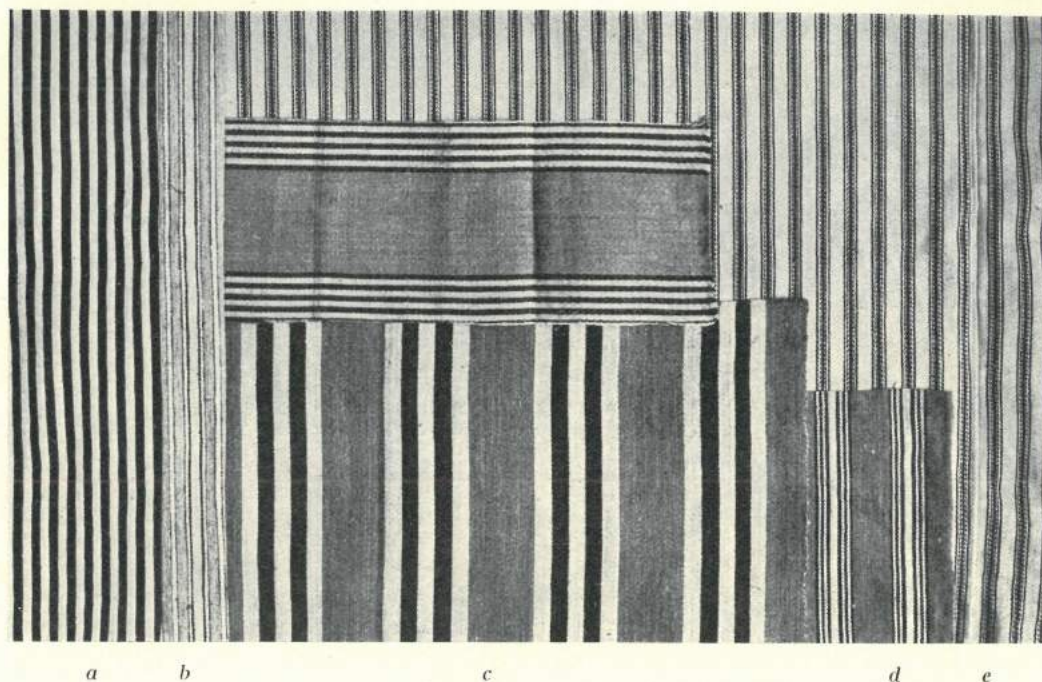

Fig. 26. a, c, d og e er Prøver paa Bolsterstoffer, b Prøve paa Olmerdug. Alle er vævet af naturfarvet eller bleget Hørgarn med blaa Striber.

Bundfarven i de linnede Bolstre, og Striberne er gerne blaa; de kan være samlede i Grupper af smalle eller brede Striber, undtagelsesvis blandes dog hvide Striber imellem. Af Bindinger anvendes meget en *Enkeltkipper* paa 4 Skaft, søllet i Spids, hvilket giver Zig-Zaglinier i Teksturen. (Se Fig. 25.)*

Ogsaa *Korskipper* og femskaftet *Satin* forekommer. De benævnes under eet: Bolsterbindinger, se Tegningerne Fig. 27^a, 1—4.

Ved Olmerdug skelner man mellem to Slags, *Ulden Olmerdug*, der har Kæde af Hør eller Bomuld og Uld til Islæt, og *Bomulds Olmerdug*, der udelukkende er af Tvist eller Bomuldsgarn. Man kender dog ogsaa Anvendelsen af Linnedtraad baade i Kæde og Skud.

*) De svære Dynebolstre (Fig. 25) kaldes paa alsisk Dialekt: »Blaatavle«, »Botavle« eller »Brotavle« (Udtalen lidt uklar). Der skal ifølge en gammel Vævekones Udtalelse til Konsulent Karen Withen være 1 Traad i Søl og 4 i Rit. Muligvis kommer Navnet *ikke* af blaafarvet, men af *brudt*, *braaden* — eller af *Brod* — noget der stikker; thi Stoffet væves i det vi kalder for »Sildebenskipper«, altsaa Zigzaglinier —. Alsingerne kalder et saadant Mønster for »Emmeret Keber« (Kipper), hvilket hentyder til Tegningen i Bogstav M. Det var for ganske faa Aar siden almindelig Barnesyssels at rive Havegange og Gravsteder i »M-Streger«, og dette bestod netop i at danne Zigzagmønster i Mulden med Rivens Tænder. Tavlflejer plejer at betyde Tærner, men de mig bekendte Bolsterstoffer er alle sribede. (H. F. Feilberg oversætter Blotavle ved blaafarvet Tøj.)

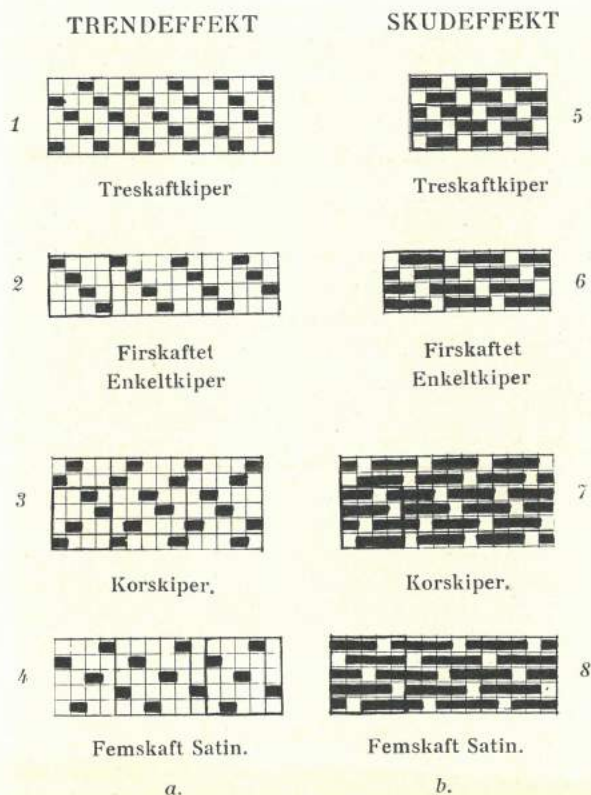

Fig. 27 a Bolster. b Olmerdug.

Den sorte Markering betyder altid en Skudtraad; og det er underforstaaet, at der ligger en Kædetraad fremme paa Overfladen, hvor Felterne staar aabne.

beraad Hu valgt saaledes, at Silken kom til sin fulde Ret. Virkningen af et Materiale er nemlig i høj Grad betinget af den Maade, hvorpaa man arbejder det sammen i Væven, en glansfuld Traad bevarer sit Spil bedst, hvis den kan fremtræde i lange Sting paa Stoffladen.

Den fembindige Satin lægger hver Traad af det System, som skal være fremherskende, paa den Maade, at de springer over 4 Traade for hver Gang, de dukker under een af de modgaaende. Paa Skemaet, Fig. 27, 8, vises altsaa i Tegning, hvorledes en Tværtraad gaar over fire Længdetraade og dukker under den femte; det aabne Kvadrat i Feltet, der angiver, hvor Traadene gaar om paa Vran-gen, kaldes for *Bindepunktet*. Sørger man nu for, at den følgende Skudtraad *ikke* lægger sit Bindepunkt op til det foregaaende, men tværtimod saa langt fra som muligt, og man tillige slaar Traaden rigtig haardt til, kan man næsten opnaa at faa det første Bindepunkt helt skjult. Det er saaledes Atlaskvævningens Idé at sprede Bindepunkterne saa meget som muligt, og Følgen bliver, at Silken vil

I Olmerdug er det Tværtraadene, der skal være i Overvægt paa Ret-siden og skjule Kæden; en Afstribning falder derfor paa tværs af Stoffet, og i dette Modsætningsforhold ligger altsaa den egentlige Forskel paa de to Arter af Dynetøj. Bindingerne svarer følgelig aldeles logisk til hinanden, men er modsat stillede, hvilket man bedst forstaar ved at sammenligne Skemaerne 1 og 5, 2 og 6. Af Olmerdugsbindingerne (Fig. 27, 5—8) spiller *Femskaffetsatin* afgjort den største Rolle.

Satin, der kommer af latinsk seta, betyder Haar eller Børste, og blev Navn paa et glansfuldt Tøj, oprindelig af Silke — ogsaa kaldet *Atlask*, og vi benytter forresten endnu Betegnelserne Atlask og Satin i Flæng.

I Begyndelsen var det Luksus-stoffer, som var stærkt attraaede, og Bindingen var sikkert med vel-

PLANCHE C

Dyne med hvid Bund. Fig. 41. Beskrivelse XV. Olmerdug med røde og hvide Striber.
Analyse Fig. 42. Beskrivelse XII.

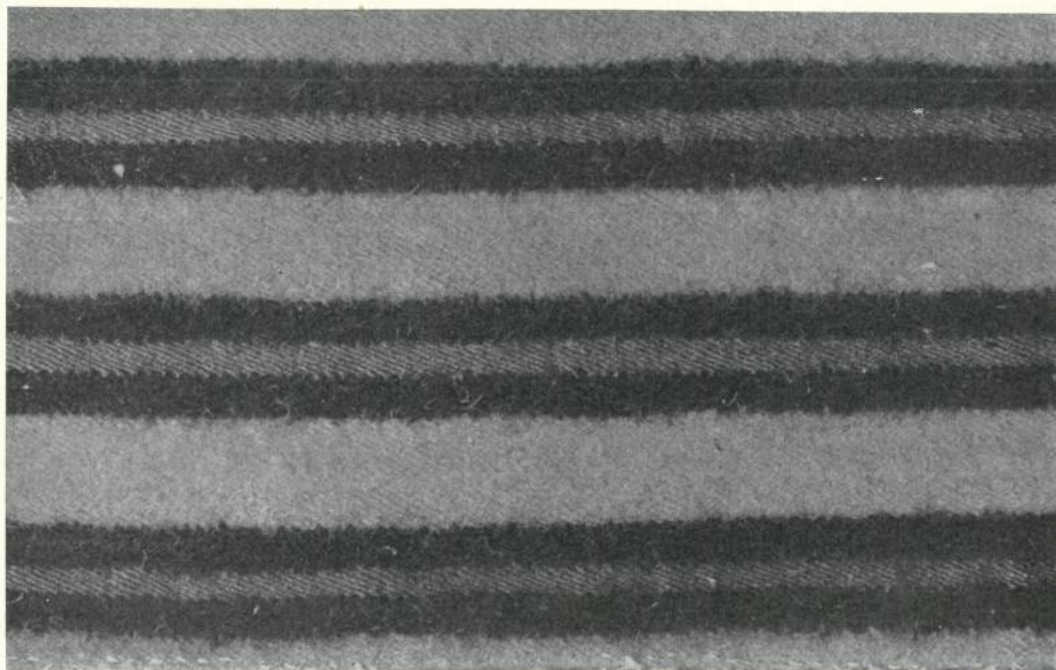

Fig. 28. Stampet Dynetøj fra Mols. Farverne mørkeblaat, rødviolet i graagul Bund.
Uldislet paa Kæde af Hør. Femskaftet Skudsatin.

glinse, men ogsaa i Uld og Bomuld, vil den stofflige Skønhed fremhæves paa fordelagtig Maade. Satinbindingen er imidlertid ikke begrænset til en Inddeling paa 5 Traade, men man kan, for blot at give Eksempler i Flæng, væve 7, 10, 13-bindig Atlask og endnu mere³⁴); men de høje Antal er i denne Forbindelse nærmest af teoretisk Interesse, idet en Vævning med saa lange Traadspring giver et løsere Stof, der er mindre velegnet til at holde Fjer. Man har jo hørt den sagnagtige Paastand, at i Dynetøjer skal hver Traad have tyve Slag af Vævens Slagbord, andre mener, fem er nok; men det er næppe alene deri, Hemmeligheden stikker, baade Bindegraden og Garnkvaliteten skal passe til Formaalet, hvis Tøjet skal blive tæt.

Den femskaftede Satinbinding kaldes i Jylland »Femsel«^{*)}, d. v. s. fem Søl eller fem Rækker af »Søl«, d. e. de Stropper, som skal hæve og sænke Kædegarnet under Vævning; Søllerne hviler paa Stokke, som man kalder for Skaft^{**}).

Hvornaar Satin eller Atlaskvævningen er blevet optaget i den hjemlige Produktion, har vi foreløbig ikke fuld Klarhed om. I Jomsvikingsesagaen hører man

*) Jævnfør: Tosel = Toskaft; Tresel og Firsæl = Tre- og Firskaft.

***) Der kendes paa Horsens Vesteregn en lille Folkedans, som kaldes »Femskaut« — der er fem Trin i en Omdrejning af Dansen.

Fig. 29. Treskaftkiper med Trend-effekt, Mandsdragt fra Middelalderen. Moselund, Ginding Herred.

om et Hittebarn, der var indsvøbt i fint Atlask og med et Silketørklæde om Hovedet. Atlask nævnes i *Diplomatarium Islandicum* fra 1545, og i et Brev af 1578 faar Christopher Valkendorff Ordre til i København at udtage 12 sjællandske Alen hvidt Silkeatlask og sende det sammen med Stoffer, som er bestilte til Hofklædninger til Dronningens Jomfruer.

Her er jo tydeligt nok Tale om indførte Tøjer. Den svenske Tekstilsforsker Maria Collin vil vide, at Atlask eller Satinvævningen er en sen Foreteelse i Bondevævningen, »nærmest indført fra Flandern skal den først frem paa 1700-Tallet være optaget af Almuen.«

Blandt de fra »Nederlandene forskrevne Mestre«, som Chr. 4. beskæftigede i sit Silkeværk, nævnes i 1623 to Satin- og Damaskvævere, og allerede 1622 paabyder Kongen, at »Gyldenstykker, Bliant, Fløjel, Kapsa, Atlask, Damask, som forarbejdes paa Silkeværket, bleve ret vejede, maalte og takserede«. Den nederlandske Paavirkning er der saaledes næppe Tvivl om. Ulige vanskeligere er det imidlertid at eftervise, hvornaar Satinvævningen er blevet omsat i et nordisk Tekstilmateriale.

Men hvorom al Ting er — det kan ikke være en femskaftet Vævning, der først fandt Anvendelse til Dynevaar. Vi maa da søge et teknisk Trin nedad, og den *firskaftede Enkeltkiper* er en Mulighed, der maa tages i Betragtning. I den Skikkelse, som vi her ser den, Fig. 27, 2 og 6, giver den fine Diagonaler i Teksturen, en Virkning, man med Held kan underbygge i Mønsterdannelsen f. Eks. i »Sildeben«. *Korskiperen*, Fig. 27, 3 og 7, er en Variant, hvor to af Bindepunkterne er forskudt, hvilket medfører, at man undgaar Diagonalerne; og selv om en fuldstændig Spredning af Bindepunkterne, som kendes fra Atlas, ikke kan opnaas, kaldes *Korskiperen* dog lejlighedsvis *Firbindig Atlas*. Foreløbig kender jeg imidlertid ikke disse Kiperarter i ældre Stoffer end Bondevævningerne, men naar man allerede i Vikingetiden havde Dyner med Fjer og Dun, maa man ogsaa have haft et dertil svarende tæt Stof, antagelig af enklere Opbygning og vævet i et hjemligt Materiale — men hvilket?

I Sagaen træffer vi allerede Ordet *Bulstir*, som skal betyde Hoveddyne eller Pude, en opdynget Masse eller tykke Skyer, der taarner sig op i Skybanker. Dette siger os jo vel, at Bolster er noget, der svulmer, men det giver selvfølgelig ingen

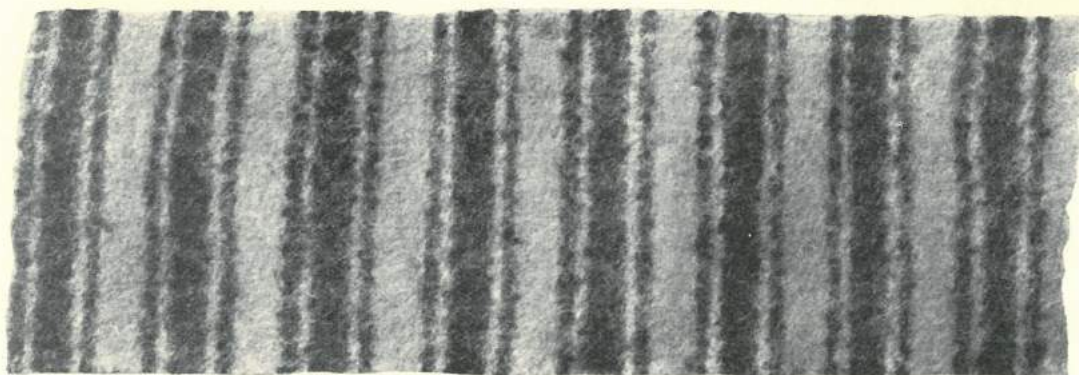

Fig. 30. Dynevadmél fra Vejleegnen. Hvid Bund, røde Striber. Firskaftet Enkeltkiper.

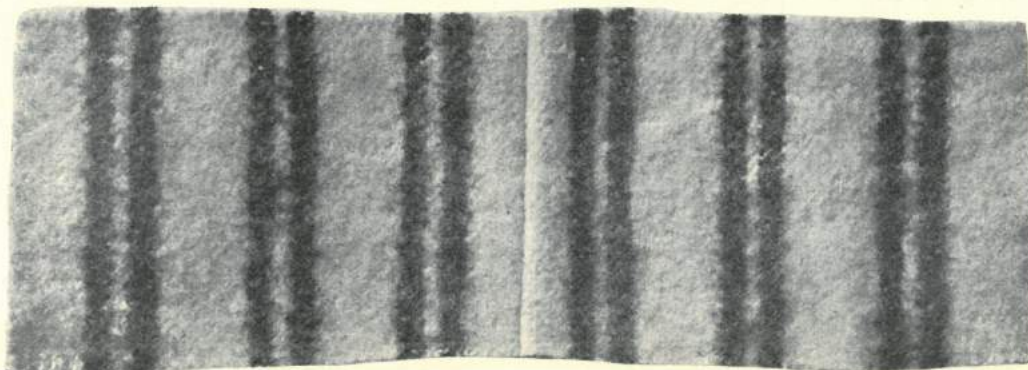

Fig. 31. Dynevadmél fra Vejleegnen. Hvidt med lyseblaa Striber. Treskaftkiper.

Oplysning om Vævningens Art eller Stoffets Kvalitet³⁵). I et Skifte af 1685 nævnes to gamle Bolster Underdyner og en Bolster Overdyne, hvilket dog antyder, at det drejer sig om en bestemt Slags Tøj.

Sáradúkr, som omtales 1490 i *Diplomatarium Islandicum*, skal være et ret grøft og stærkt Stof, halvt Uld og halvt Hør, identisk med Olmerssardug eller Ulmerdug, egentlig Tøj, der er kommet fra Byen Ulm. Hvis denne Oprindelse er rigtig, forstaar man godt, at Navnet ikke optræder i Sagalitteraturen. En Sardugs Dundyne nævnes 1624, og fra Frederik III's Salg af »Tugthuset« ved Helligaandskirken, 1650, omtales en »Ulmerdugsvinkel«, hvilket menes at være Arbejdsstue. Fra 1740 hører man om et Tilbud angaaende 15,000 Alen Olmerdug.

Vadmél er et Uldstof, hvis Navn kommer af »Vad« = Klæde og »mel« = Maal — altsaa egentlig et bestemt Maal Tøj. Vadmél var paa Island i Fristattiden i en vis Forstand »Møntfod«; i Sagaen læser man stadig, at der betales med 100 Al. d. v. s. 100 Alen Vadmél. Man ser heraf, at Uldtøj har været en saa primær Fornødenhed, at det kunde være en Værdienhed.

I Virkeligheden er det toskaftede Uldtøj, vi har fra Bronzealderen, en Slags Vadmél. Dog tror jeg ikke, at man kan slaa groft Uldgarn saa tæt sammen i en primitiv Væv, at Stoffet kan holde Fjer; men at man ved Stampning kan bedre meget paa Resultatet, er der ingen Tvivl om, og maaske er det netop ved denne Proces, man først har klaret det Problem at skabe et brugbart Dynestof. Det er i denne Forbindelse værd at erindre, at selv i de faa Bondeskifter, jeg har kunnet benytte her, træffer man gentagne Gange Vadmélsdyner omtalt.

Set fra et væveteknisk Synspunkt kan Toskaft*) og Dobbeltkiper — den sidste forekommer almindeligt i Jernalderen — ikke betragtes som Konstruktioner, der i sig selv er egnede for det nævnte Formaal. Hertil er der mere Mening i at vælge Bindinger af særegen Beskaffenhed, og vi maa nu søge blandt de skriftlige Kilder og i selve Tekstilmaterialet efter en Væveart, som kan være brugbar. Her maa man først og fremmest fæste Opmærksomheden paa Ordet *Drejl*. Det bruges ganske vist nuomstunder nærmest om en bestemt Gruppe Dækketøj; men uldne Drejler har før fundet Anvendelse saavel til Folkedragtstoffer som til Sengeomhæng og lignende. I de anførte Skifter fra 1629 og 1648 er det Sengeklæder, der betegnes med Drejl, og selv om det skulde være Tæpper og ikke Dynér, der menes, har det sin Betydning. Til Drejlerne bruges nemlig ganske som til Dynérne Satinbindinger og visse Kiperarter.

Ordet Drejl skal være afledt af det middelnedertyske Drell, som betyder en tretraadet Vævning, utvivlsomt da *Treskaftkiper*. Denne giver et relativt fast Stof, hvori Tværtraaden kun har eet Bindepunkt for hvert Spring over to Traade, sml. Skemaet Fig. 27, 1 med Skemaet for den firskafte Enkeltkiper Fig. 27, 2, der findes i de Bolstre, vi kender. Slægtskabet er ubestrideligt.

Og nu er vi naaet frem til noget konkret; for Treskaftkiperen forekommer i jordfundne Tøjer fra Oldtidens sidste Del og netop i Mammenfundet, som indeholdt Fjer; og paa dette Tidspunkt optræder denne Vævning flere Gange i vort Kulturomraade, idet den ogsaa er repræsenteret i det svenske Birkafund, ligeledes fra Vikingetiden.

I Danmark træffer vi den igen i tre Tilfælde i Middelalderen, og af disse er i hvert Fald de to Stykker Tøj saa faste og tætte i Stoffet, at de højst sandsynligt vilde være brugbare til Dynevaar.

Farver Ejnar Hansen, Vejle, har skaffet mig to Prøver paa Dynevadmél, stammende fra en Bondegaard paa Vejleegnen³⁶). De er begge stærkt valkede, og en

*) Ganske vist kan man finde toskaftede Dynetøjer, de saakaldte Sommerdyner, Fig. 20 og 24; men de Prøver, jeg hidtil har set, er meget sene, først fra det 19. Aarh., og det skyldes sikkert Materialets Art og dets Forarbejdning i gode Redskaber, naar Toskaft her var anvendelig.

Analysering er derfor meget vanskelig at foretage. Jeg mener dog at turde fastslaa, at den ene er vævet i en firskaftet Enkeltkipper, medens den anden er udført i Treskaftkipper af samme Art som Vikingetidens.

Og saaledes har vi faaet oplyst, at det er Enkeltkipperne, der anvendes til uldent Dynetøj og dermed, om end ad Omveje, tilvejebragt Sandsynlighed for, at det er Treskaftkipperen, som er den enkleste og ældste Binding, der er egnet til Dynevævning^{*)}. — I nyere Tid dyrkes Treskaft livligt i Bondevævningen, f. Eks. er de smukke Agehynder med de straalende Almuesyninger undertiden af treskaftet Vadmel; jeg har ogsaa set en Grynpose af Blaargarn vævet i Treskaftkipper, og da det jo hedder om den modløse, »at han har ikke mange Gryn i Posen«, ved man da, at en Grynpose først og fremmest skal være tæt; og for Sække er den samme Egenskab heldig. — Hjemmevævede Sække var før i Tiden en stor Artikel i Landbruget. De vævedes ofte i Bolsterbinding, men at Treskaftkipper ogsaa blev anvendt, véd jeg bestemt, idet jeg har været saa heldig at faa Kendskab til, hvad der er blevet fremstillet af Tekstiler til Forbrug i en fynsk Præstegaard fra 1797 til 1850.

Fru Maria Magdalene Zeuthen, født Steffens, Søster til Henrik Steffens, har nemlig efterladt en Fortegnelse over, hvad hun har »ladet gøre i Værk« gennem et langt og tydeligt nok meget virksomt Liv, og Familien har venligst stillet dette Materiale til min Raadighed. Igennem 53 Aar har Fru Zeuthen i alt faaet vævet 15282 Alen Tøj, og vi faar Besked om de forskellige Tøjarter, Materiale, Arbejds-løn m. v. I 1801 lader Fru Zeuthen væve 30 Alen treskaftet Sækketøj af Blaargarn; det kostede 3 Sk. pr. Al. at væve, i 1815 30 Al. treskaftet Hestedækketøj, hvortil medgik 10 Pund Blaargarn og 6 Pund Uldgarn, og fra 1824 nævnes 24½ Al. treskaftet Ulmerdug, til Trend brugtes 4 Pund Hørgarn og til Islæt 4½ Pund fint Blaargarn (6 Sk. pr. Al. i Væverløn). Linned Olmerdug omtales flere Gange,

*) Af en Del hjemmevævede Sække fra Breth i Bjerge Herred, viste de fem sig at være med Spidskipper (som Fig. 37), de to som Fig. 40. De var af meget groft Blaargarn, som gav et virkelig smukt Stykke Tøj. De havde skabeloneret Navnetræk i sort.

Fig. 32. Grynpose fra Hjarnø. Treskaftkipper, med Trendeffekt.

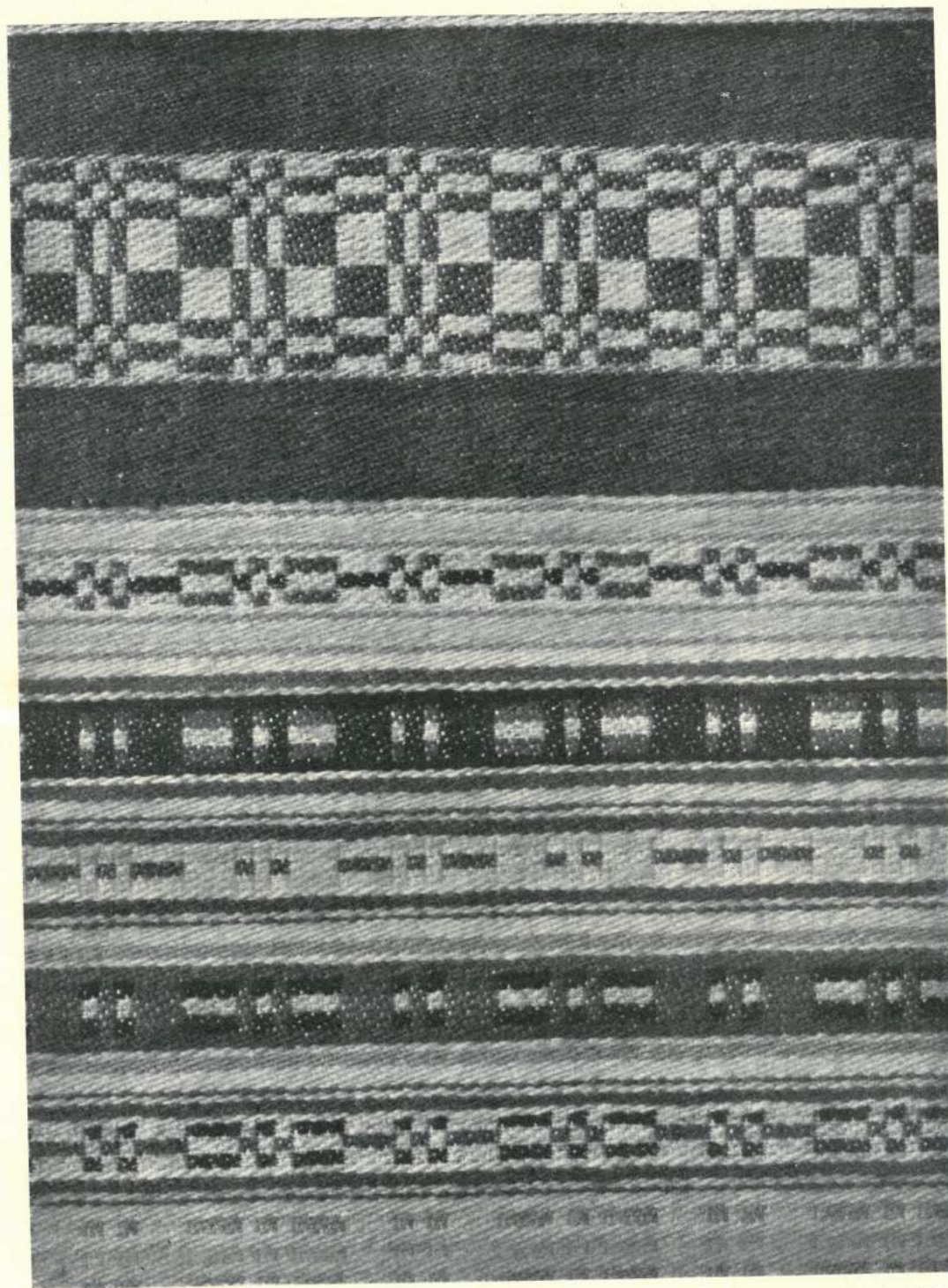

Fig. 33. Olmerdug i Dobbeltsatin fra Als. Detalje fra Planche B, Analyse Fig. 47. Beskriv. XVII, S. 52. Se ogsaa Analyse Fig. 48, S. 56 med tilhørende Beskrivelse. ⁵⁸).

og det synes, som om Fru Zeuthen, der var af Embedsmandsfamilie, ikke har været nogen helt fuldtro Tilhænger af de tunge uldne Dynetøjer, men gaar lempeligt bort fra denne Vare; i alle Fald lader hun — først i 1829 og derpaa i 1833 — væve *Nankins* Overdyner. Til 52 Al. Nankin medgik 8 Pund gult Tvist, og det kostede 12 Sk. Alenen at væve.

Nankin er et ensfarvet Bomuldstøj, hyppigst gult eller hvidt. En Vævebog fra 1880erne oplyser, at det ligner Bolster og væves paa tre Skaft. Et københavnsk Firma har meddelt, at Nankin stadig er i Handelen og anvendes til saa forskelligeartede Ting som Dyner og Lommer i Drengetøj. Fem forskellige Prøver af moderne Nankin viste alle en Vævning i Treskaftkipper. Det er saaledes muligt, at Fru Zeuthens fine og i Tiden sikkert moderne Nankinsdyner var vævede i »Tresel«, ligesom hendes linnede Olmerdug og de grove Blaarkærredssække, men derfor er der ikke Grund til at tro, at Nankin har hjemlige Aner; Navnet er fremmedartet og det oprindelige Materiale ligesaa. Det skal være indført fra Kina eller Ostindien i en Tid, da vor Handel havde sin store Glansperiode paa Østen, og den originale Nankin var vævet af rustgult, naturfarvet Bomuldsgarn, som var meget haardt snoet og derfor gav et kraftigt Stykke Tøj. Nogle Kilder mener, at Toskaft var den først anvendte Vævemaade³⁹⁾, og at en Del Efterligninger i lettere Kvaliteter, kaldet »Nankinet«, skal skyldes den europæiske Produktion; men i alle Fald nævnes baade Treskaftkipper og femskaftet Satin blandt de anvendte Bindinger.

Nankin kom hurtigt i stor Yndest som Modestof⁴⁰⁾ og anvendtes især i Herredragten. Hvornaar det først kom i Brug, kan jeg ikke oplyse; men ved Premiereren paa »Kærlighed uden Strømper« d. 26. Marts 1773 bar Jesper og Mads ifølge Regieprotokollen »gule Nanqvins Buxer«, og i »Chinafarerne«, skrevet 1791, lader P. A. Heiberg to unge Damer staa paa Toldboden og spejde efter deres Kærester, som skal komme i Land fra et Skib, og da de endelig viser sig, siger Jømfu Birgitta: »Nej see mig bare, hvilket Atlasses⁴¹⁾ Trøier og Nankins Buxer og Silketørklæder. Oh det herlige Land, det China. Ja, hvad maae ikke Fruentimmerne der i Landet gaae prægtige klædte, siden Mandfolkene kan stadse saadan«. Nankin holdt sig som Dragtstof i mange Aar, og omkring 1820 skriver Poul Martin Møller:

»Og disse Nankins Buxer var saa nette,
 For fjorten Dage siden splinterny,
 Men nu tilredte fælt af Blæk og Plette, —
 Er det et Under, man er folkesky«?

ANALYSER OG BESKRIVELSER

Det følgende Afsnit giver en Analyse af 17 Dynestoffer og 4 Lærreder, alle i Privateje. Jeg takker de forskellige, som har vist mig den Interesse at udlåne Sagerne til Fotografering og Analysing. Jeg maa særlig nævne Gdr. P. Schmidt, Lavensby paa Als, som i 1938 viste Landbrugsudstillingen den Velvilje at sende sin Moders Brudeudstyr, og som nu atter har stillet forskellige Dele deraf til Raadighed for Publicering her. —

Forstanderen for Den danske Væveskole, Ingeniør R. Kofoed Nielsen, takker jeg ligeledes for den Hjælp, han har ydet mig ved med moderne Maaleapparater at bestemme det gamle Materiales Art og Traadens Tykkelse i Forhold til Numrene for moderne, maskinspundne Garner.

Anvendte Forkortelser: F. O. = Farveorden, K. T. = Kædetæthed, Sk. T. = Skudtæthed, Sk. = Skud, bl. = blaåt, g. = graat, hv. = hvid, r. = rødt, s. = sort.

BOLSTRE

Nr. I *Spidskipper*, Analyse Fig. 37. Afb. Pl. A. 3.

Materiale i Kæden: Dubleret Bomuldsgarn.

Nr. 20/2 engl. Bomuldsg.
Nr. 8 engl. Hør.

» » Skud : 3/4 bleget Hør.

K. T. paa 10 cm : 258 Traade.

Sk. T. » » » : 136 »

F. O. i Kæden : 2 bl., 2 hv., 4 bl., 4 hv., 2 bl., 2 hv., 16 bl., 2 hv., 2 bl., 22 hv.,
14 bl., 20 hv., 2 bl., 2 hv., 52 bl., 132 hv.

Nr. II *Spidskipper*, Analyse Fig. 38. Afb. 26a. Pl. A 5.

Materiale i Kæden: Farvet (blaåt) Hør og 3/4 bleget Hør. Begge Nr. 12 engl. Hør.
Nr. 12 engl. Hør.

» » Skud : 1/1 bleget Hør.

K. T. paa 10 cm : 300 Traade.

Sk. T. » » » : 160 »

Farver i Kæden : 24 bl., 24 hv., skiftevis.

Klammen viser, hvor Farveskiftet indtræder i Sølningen.

Nr. III *Spidskipper*. Analyse Fig. 37. Afb. 25 og 26e.

Materiale i Kæden: 1/1 bleget Hør og farvet (blaåt)

Nr. 12 engl. Hør.
Nr. 4 engl. Hør

» » Skud : 3/4 bleget Hør.

K. T. paa 10 cm : 270 Traade.

Sk. T. » » » : 95 Traade.

F. O. i Kæden : 4 bl., 4 hv., 2 bl., 2 hv., 8 bl., 2 hv., 2 bl., 4 hv., 4 bl..

Nr. IV *Korskipper*. Analyse Fig. 36. Foto. Fig. 26 c.

Materiale i Kæden: Ubleget Hør, mørkrødnet Hør (Blaargarn). Nr. 8 engl. Hør.
 og 1/1 bleget Hør samt blaaf Hør. Nr. 6 engl. Hør.
 Materiale i Skud : Ubleget Hør (Blaar). Nr. 6 engl. Hør.
 K. T. paa 10 cm : 200 Traade.
 Sk. T. » » » : 90 Traade.
 F. O. i Kæden : 30 hv., 30 bl., 30 hv., 30 bl., 30 hv., 118 gr.

OLMERDUG

Nr. V *Firskaflet Enkeltkipper*. Analyse Fig. 40. Afb. Pl. A 4.

Materiale i Kæden: 1/4 bleget (el. kogt) Hør. Nr. 12 engl. Hør.
 » » Skud : 1/1 bleget og blaaf. Nr. 4 engl. Hør.
 K. T. paa 10 cm : 124 Traade.
 Sk. T. » » » : 124 »
 F. O. i Skud : 2 bl., 4 hv., 2 bl., 4 hv., 12 bl., 4 hv., 2 bl., 4 hv., 2 bl., 40 hv.

Nr. VI *Firskaflet Enkeltkipper*. Analyse Fig. 40. Ingen Afb.

Materiale i Kæden: 3/4 bleget Hørgarn. Nr. 4 engl. Hør.
 » » Skud : Uldstrøggarn, bleget. Nr. 6 metrisk.
 og Uldstrøggarn, farvet (blaaf). Nr. 6 metrisk.
 K. T. paa 10 cm : 125 Traade.
 Sk. T. » » » : 200 »
 F. O. i Skud : 1. Stribeparti: 6 røde, 2 bl. Striber i hvid Bund 3¹/₂ cm ialt;
 1 cm hv. Bund; smalle bl. og r. Striber i hv. Bund 4 cm;
 2¹/₂ cm br. rød Stribe, som danner Midten.

Nr. VII *Femskaflet Skudsatin*. Analyse Fig. 42. Foto. Fig. 26 b.

Materiale i Kæden: 1/4 bleget (el. kogt) Hør. Nr. 10 engl. Hør.
 » » Skud : Farvet blaaf Hør. Nr. 6 engl. Hør.
 » » » : 1/2 bleget Hør. Nr. 6 engl. Hør.
 » » » : Ubleget Hør. Nr. 6 engl. Hør.
 K. T. paa 10 cm : 132 Traade.
 Sk. T. » » » : 150 »
 F. O. i Skud : 2 bl., 6 hv., 2 bl., 14 gr., 2 bl., 4 hv., 4 bl., 12 hv. 4 bl.,
 4 hv., 2 bl., 14 gr.

Nr. VIII *Femskaflet Skudsatin*. Farverne uegnede for Reproduktion. An. Fig. 42.

Materiale i Kæden: 3-traadet Bomuld. Nr. 24/3 engl. Bomuld.
 » » Skud : Uldstrøggarn, rødt, hvidt og graat. Nr. 6 metrisk.
 K. T. paa 10 cm : 160 Traade.
 Sk. T. » » » : 210 »

F. O. i Skuddet : r. Bund $4\frac{3}{4}$ cm; 4 Sk. hv.; gr. $\frac{1}{2}$ cm, 4 Sk. hv.; r. $1\frac{1}{2}$ cm; 4 Sk. hv.; gr. $\frac{1}{2}$ cm; 4 Sk. hv.; r. $1\frac{1}{2}$ cm; 4 Sk. hv.; gr. $\frac{1}{2}$ cm, 4 Sk. hv., r. Stribe $4\frac{1}{2}$ cm; 4 Sk. hv.; 8 Sk. gr.; 4 Sk. hv.; gr. 2 cm; hv. $\frac{1}{2}$ cm; gr. $\frac{1}{2}$ cm. Midte.

Nr. IX. *Femskaftet Skudsatin*, Analyse Fig. 42. Afb. Foto. Fig. 13. S. 25.

Materiale i Kæden: Dubleret Bomuldsgarn. Nr. 14/2 engl. Bomuldsgarn.

» » Skud : Uldstrøggarn. Nr. 5 metrisk.

K. T. paa 10 cm : 150 Traade.

Sk. T. paa 10 cm : 225 »

F. O. i Skud : Hvide Bundstriber alle $4\frac{3}{4}$ cm brede, undtaget den midterste, som er $11\frac{1}{2}$ cm. Stribepartiet dannes udelukkende af smalle og bredere Striber i rødt, heraf 6 i »Sildebene«, d. v. s. skiftevis hvidt og rødt Skud. Ialt er Borten 18 cm br.

Nr. X. *Femskaftet Skudsatin*, Analyse Fig. 42. Afb. Pl. A 2.

Materiale i Kæden: $\frac{3}{4}$ bleget Hør. Nr. 12 eng. Hør.

» » Skud : Uldstrøggarn, bleget. Nr. 10 metrisk.

Uldstrøggarn, farvet. Nr. 7 metrisk.

K. T. paa 10 cm : 130 Traade.

Sk. T. paa 10 cm : 275 »

F. O. i Skud : Hvid Bund 12 cm; 3 mm r.; $\frac{3}{4}$ cm hv.; 2 mm bl.; 2 mm hv.; 33 mm r.; Midte i den ydre Stribe. — 3 cm hv.; 2 mm r.; 2 mm hv.; 2 mm bl.; 2 mm hv.; 3 cm r.; og her Midte i det samlede Stribeparti.

Nr. XI. *Femskaftet Skudsatin*, Analyse Fig. 42. Afb. Pl. B, C, D.

Materiale i Kæden: Dubleret Bomuldsgarn. Nr. 14/2 engl. Bomuld.

» » Skud : Uldstrøggarn, rødt. Nr. 7 metrisk.

K. T. paa 10 cm : 165 Traade.

Sk. T. paa 10 cm : 300 »

F. O. i Skud : Ensfarvet højrødt.

Nr. XII. *Femskaftet Skudsatin*, Analyse Fig. 42. Afb. Pl. C 2.

Materiale i Kæden: Dubleret Bomuldsgarn. Nr. 12/2 engl. Bomuld.

» » Skud : Uldstrøggarn (rødt og hvidt i samme Nr.) Nr. 4 metrisk.

K. T. paa 10 cm : 150 Traade.

Sk. T. paa 10 cm : 185 »

F. O. i Skud : Ensfarvet højrød Bund 7 cm brede Striber; Borten udelukkende med vekslende røde og hvide Striber, undertiden i »Sildebene«, ialt 37 cm.

Nr. XVII. *Olmerdug paa 10 Skaft og 15 Skamler*, An. Fig. 47. Afb. Foto. Fig. 33 og Pl. B.

Analyse Fig. 48 er udtaget efter en Prøve, der viste en Variant af samme Vævning.

Materiale i Kæden: Dubleret Bomulds-garn. Nr. 16/2 eng. Bomuld.

» » Skud : Uldstrøggarn i 5 Farver. Nr. 7 metrisk.

Farverne i Sk. er : rødt, blaåt, hvidt, gult og graat. Mønsterpartiet spænder over 35 cm. Bundstriben over 13 cm.

K. T. paa 10 cm : 160 Traade.

Sk. T. paa 10 cm : 300 » hvor Mønsterskamlerne trædes. Paa de Skamler, som giver 5 Skaftsatin, er der 240 Sk. paa 10 cm.

HØR- OG BLAARLÆRREDER

Analyse: Toskaft

Nr. XVIII. Afb. Fig. 10 a.

K. T.: 210 Tr. paa 10 cm.

Sk. T.: 200 Tr. paa 10 cm.

Materiale i Kæden: 1/1 bleget Hør.

» » Skud : 1/1 bleget Hør.

Nr. 35 engl. Hør.

Nr. 25 engl. Hør.

Nr. XIX. Afb. Fig. 10 b.

K. T.: 170 Tr. paa 10 cm.

Sk. T.: 122 Tr. paa 10 cm.

Materiale i Kæden: 1/1 bleget Hør.

» » Skud : 1/1 bleget Hør.

Nr. 12 engl. Hør.

Nr. 15 engl. Hør.

Nr. XX. Afb. Fig. 10 c.

K. T.: 102 Tr. paa 10 cm.

Sk. T.: 86 Tr. paa 10 cm.

Materiale i Kæden: 1/1 bleget Hør (Blaar).

» » Skud : 1/1 bleget Hør.

Nr. 4 engl. Hør

Nr. 4 engl. Hør

Nr. XXI. Afb. Fig. 10 d.

K. T.: 106 Tr. paa 10 cm.

Sk. T.: 63 Tr. paa 10 cm.

Materiale i Kæden: 1/1 bleget Hør (Blaar).

» » Skud : 1/1 bleget engl. Hør.

Nr. 4 engl. Hør

Nr. 4 engl. Hør

PLANCHE D

Stribet Olmerdug. Analyse Fig. 42. Beskrivelse XIII.

BOLSTERBINDINGER

Trendeffekt

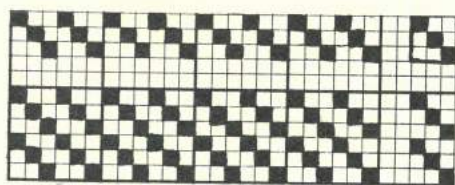

Fig. 34. Treskaftkiper. Fig. 29, 31 og 32.

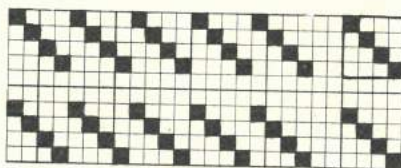

Fig. 35. Firskaftet Enkeltkiper.
Afb. Fig. 30.

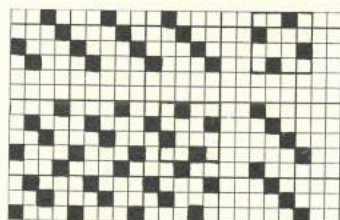

Fig. 36. Korskiper.
Fig. 1. Afb. 26 c. Beskrv. IV, S. 49.

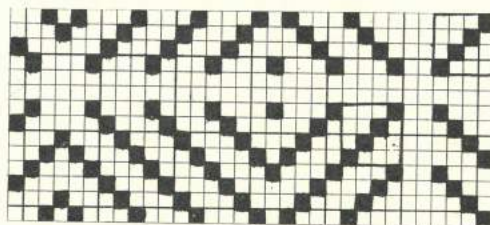

Fig. 37. Spidskiper. Firskaftet Enkeltkiper.
Afb. Fig. 25 og 26 e; Beskrv. III, S. 48.
og Pl. A 3; Beskrv. I, S. 48.

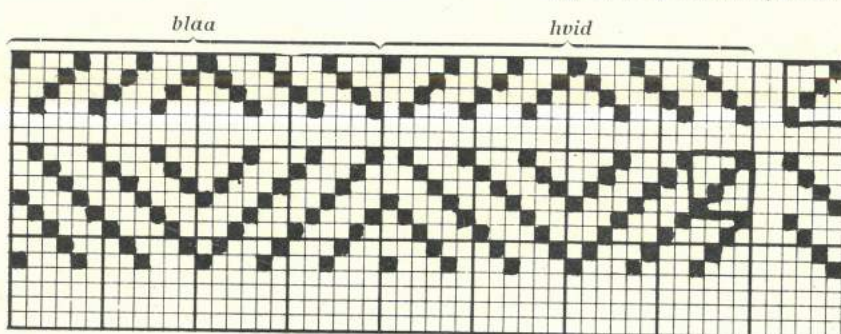

Fig. 38. Afb. Fig. 26 a og Pl. A 5. Beskrv. II, S. 48.

OLMERDUGSBINDINGER

Skudeffekt

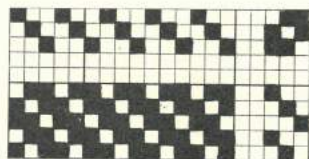

Fig. 39. Treskaftkiper.

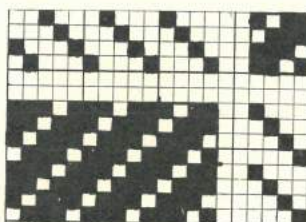

Fig. 40. Firskaftet Enkeltkiper.
Afb. Pl. A 4, Beskrv. V, S. 49.

OLMERDUGSBINDINGER

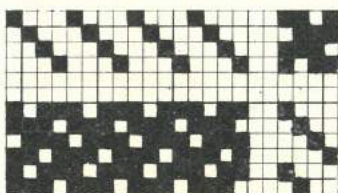

Fig. 41. Korskiper.
Afb. Pl. C 1, Beskrv. XV. S. 51.

Fig. 42. Femskaft Satin. *)

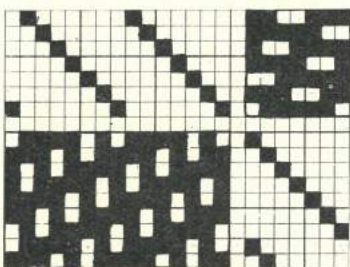

Fig. 43. Syvskaft Satin
m. to Bindepunkter. Skal give det
mest slidstærke Satinstof.

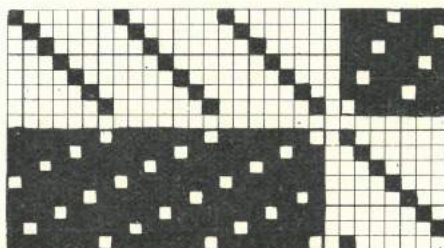

Fig. 44. Syvskaft Satin.
Afb. 14, Beskrv. XVI. S. 51.

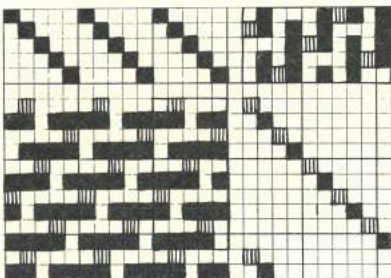

Fig. 45. »Dobbelt Pilot«
(Dobbelt Satin). Sml. Fig. 47 og 48.

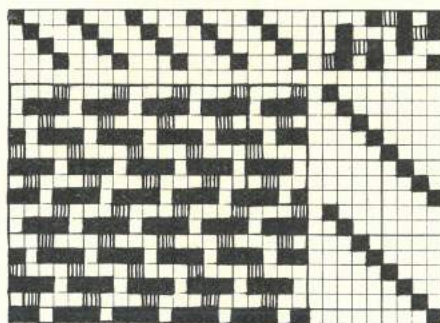

Fig. 46. »Dobbelt Cassinet«
(Dobbelt Korskiper).

*) Til Analysen Fig. 42 hører:

Afb. Fig. 13, Beskrv. IX, S. 50.
— — 26 b, — VII, S. 49.
Afb. Planche A1, Beskrv. XIV. S. 51.

Afb. Planche A2, Beskrv. X, S. 50.
— — A, B, C, — XI, S. 50.
— — C3, — XII, S. 50.
— — D, — XIII, S. 51.

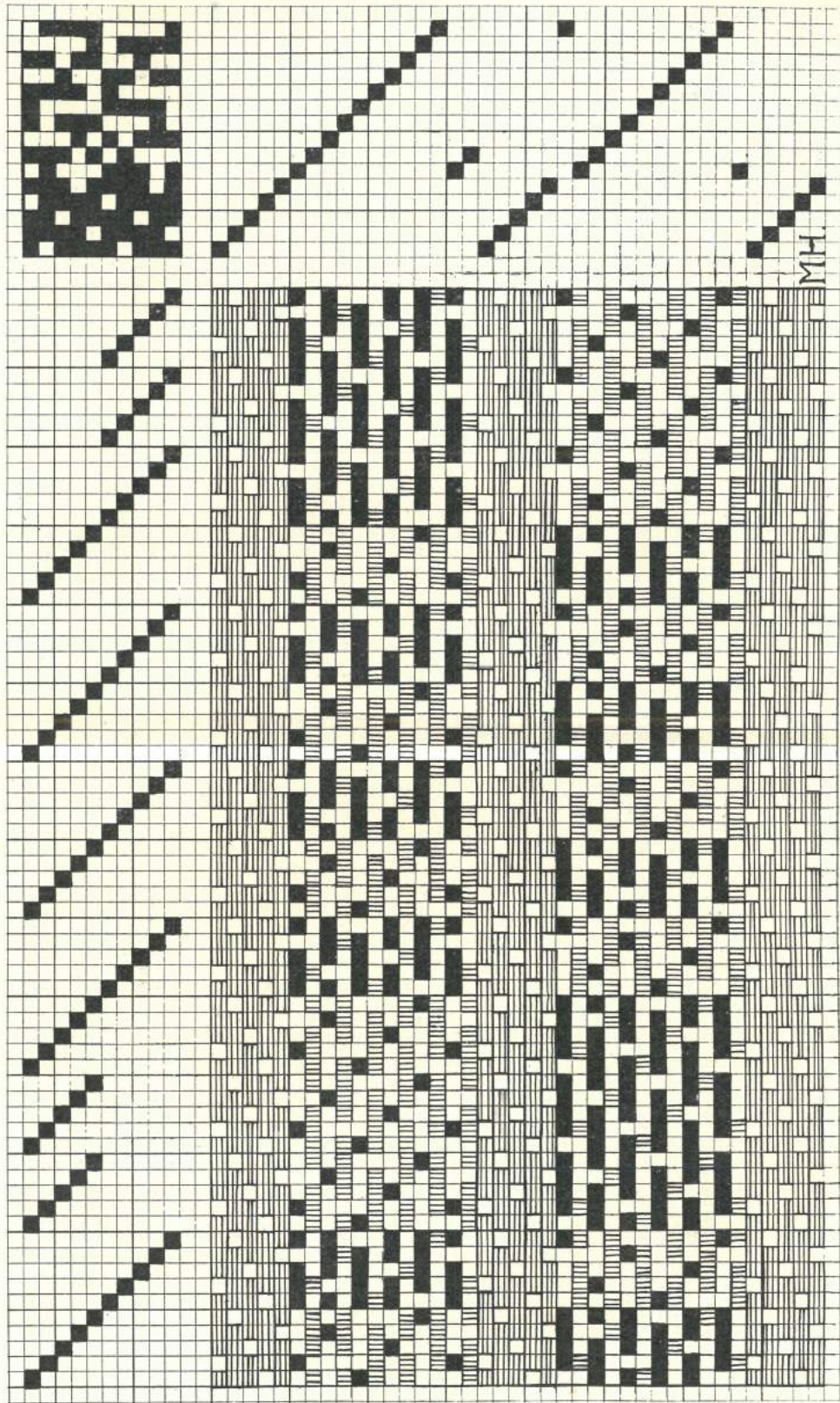

Fig. 47. Olmerdug i Dobbeltsatin.

Ab. Foto. Fig. 33 og Planche B, Beskrivelse XVII, S. 52. Sml. Analyse Fig. 45—46 samt Fig. 48.

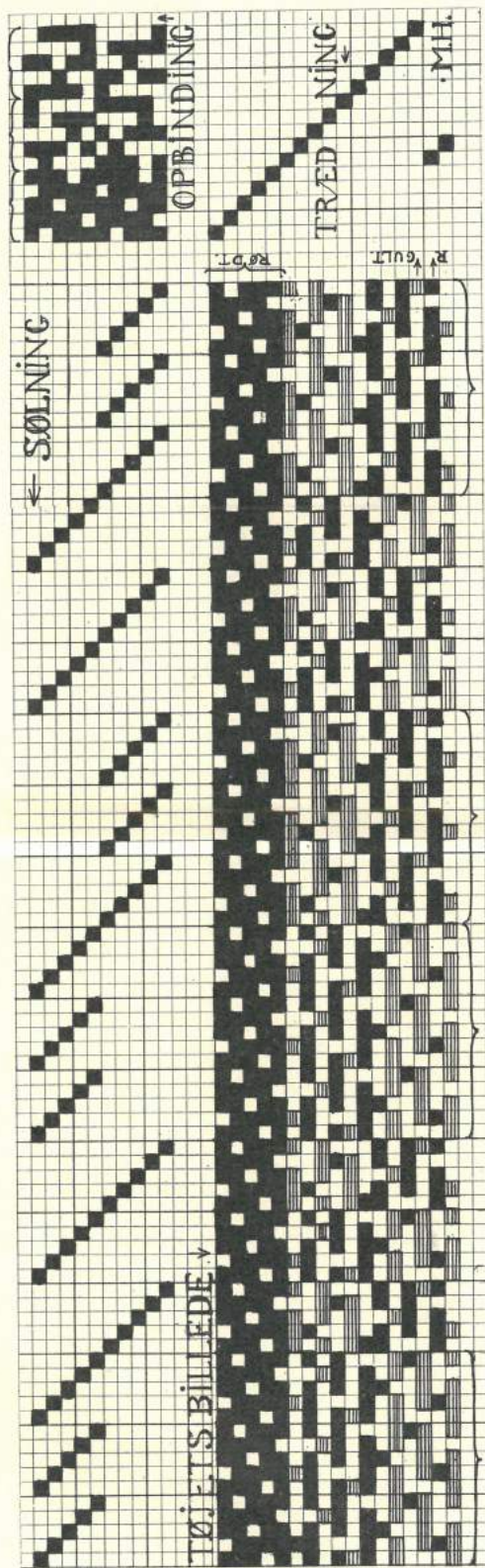

Fig. 48. Dyne af Dobbeltsatin (vævet af Johan Bonde, Laveusby, Als ca. 1890).

Systemet i Fig. 47 og 48 er Femskafstsin, men i Borterne arbejdes med to Skudsystemer, det ene ligger i overvejende Grad paa Reitten og det andet paa Vrangen. Typen kaldes Dobbeltsatin og den anvendes i varierede Former i den moderne Fabriksvævning. Sammenlign hermed Fig. 45, som viser en Binding, der kaldes for »Dobbelt-Pilot[®]», hvoraf fremgaar, at man naturligvis til Flyvedragter saavel som til Dyner bør vælge de tette Vævninger. Stoffet kendes iøvrigt fra Bjergdragter, Tyrolerdragter o. l.; Molskin og Duvertine er Navne paa lignende Tøjer, der nærmest er Imitationer af Ruskind; vi ser dem daglig i Lumberjackets, Barneoverføj o. s. v. Paa Vrangen er disse Tøjer ofte »gerauth«, formentlig behandlede i en *Rumaskine* (se Side 28). »Doppel-Cassinet« er ogsaa et hermed beslægtet Stof; Bindingen vist ved Skema Fig. 46.

Man kan for Kuriositetens Skyld prøve at spalte en saadan Binding i to Lag. Tegner man det underste (mærket med Skravering) for sig, og det øvre (mærket med de fyldte Kvadrater) ud for sig, ser man, at det ene Resultat bliver en *Korskipper med Trendeffekt* (Fig. 36) og det andet en *Korskipper med Skudeffekt* (Fig. 41). Med andre Ord, det er Korskipperen anvendt baade som »Bolsterbinding« og som »Olmerdugsbinding«, der manøvreres med, altsaa i Virkeligheden de samme Bestanddele, som findes i Drejlsmonstret Fig. 49. Spalter man Skemaet Fig. 45, faar man almindelig Femskafst Skudsatin og Trendsatin; det særlig raffinerede ved Vævningen i Fig. 47 og 48 bestaar imidlertid i at det underste Skudsystem skifter Plads med det øverste; Ombygningen sker efter samme Principer som i Drejl.

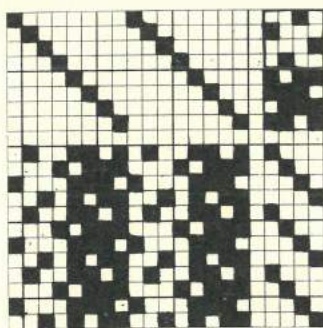

Fig. 49. Stribet Drejl med
Korskiperbinding.

Det har været Hensigten med dette lille Arbejde at pege paa, at der er en stærk Sammenhæng mellem vor Oldtid og vor gamle Bondekultur, og det er sikkert ikke tilfældigt, thi Traditionen har aldrig været brudt, før Maskinproduktionen satte ind. Men dernæst har jeg ønsket at give dem, der kunde have Lyst til at kopiere disse gamle Almuevævninger, en Redegørelse for de tekniske Forhold og de anvendte Garnkvaliteter. Rent teoretisk vil Kendskabet til disse traditionsbundne Tøjer være til stor Nytte for Fagets Udøvere. Vi, som har lært at væve, efter at det gamle Haandværk var trængt i Baggrunden af Maskinteknikken, maa gøre os klart, at det ikke i første Række kommer an paa, om man lærer at komponere flere eller færre Mønstre, ej heller at man prøver paa at tumle med saa overdrevent mange Farver. Textilarbejdet er nemlig ikke et Resultat af en eller flere Væverskers tilfældige Idéer eller Luner. Ligesom enhver anden Brugsgenstand har Textilet et bestemt Formaal at tjene og er derfor skabt ud fra ganske bestemte Krav. Derfor bør Væversken fra første Færd søge ind til det, som er Fagets Grundpille, Konstruktionen, studere de elementære Bindinger og lære at anvende dem hensigtsmæssigt, thi et velovervejet Sammenspil mellem Binding, Garn og Sfoftæthed er det, der betinger Resultatet, og i Forhold til disse Ting er Anvendelsen af Ornamentter og Farvevirkning sekundært. Mønstrene maa vokse naturligt ud af Grundlaget, om der skal fremkomme en virkelig Harmoni. Her kan jeg pege paa, hvor store Muligheder selv en saa fordringsløs Væveart som Treskaftkiperen rummer. Denne, den simpleste af alle Kiperbindinger, kan, som vi har set, om den anlægges rigtigt, udnyttes til saa forskelligartede Nyttegenstande som Poser og Sække, Bolstre og Dyner og fine eller grove Klædningsstoffer, og ud af Treskaftkiperen vokser atter en saa værdifuld og omfattende Tekstilgruppe som f. Eks. Dækketøjet. Det er ganske kuriøst at tænke paa, at et Stykke Drejl egentlig er en Kombination af Bolster og Olmer-

dug, idet Mønsteret i Drejlerne netop fremkommer ad konstruktiv Vej ved Sammenbygning af Trendkiper og Skudkiper eller tilsvarende Satiner. (Fig. 49.)

To saa betydningsfulde Tekstilarter som Dynetøjer og Dækketøjer har, som vi har set, fælles teknisk Udspring, men de Krav, der stilledes til deres Brugbarhed, har bevirket, at Udførelsen blev forskellig.

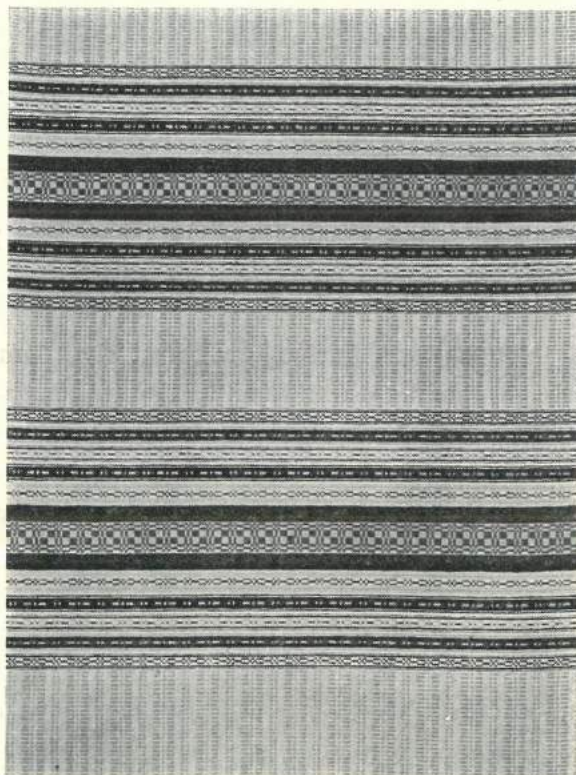

Fig. 50. Olmerdug fra Als; samme som Fig. 33 og Pl. B.

Tillæg, til S. 29, om Almuens Betegnelse for Striber og Terner. I alsisk Dialekt ligger d-Lyden nær til r; derfor kalder en Alsingerpige sin ternede Kjole eller Skørt: »Mi rurrere Rok«, og om et rundstribet Skørt hedder det: »Hun var i sin striferundte« eller: »Hendes Rok var striferundte«.

(Meddelt af Anna Hald Terkelsen.)

Tillæg, til S. 38 og 43. For den gamle Vævemesters Udtalelse om, at Bolster er et Underlag, taler ogsaa det, at Ordet Bolster tillige bruges om de underste Tværtræer, hvorpaa en Vognfading hviler. — Ogsaa i gammel Svensk betegner »bulster« aabenbart det, man ligger paa; thi i Vadstena Klosters Regler (fra 1451—52) hedder det, at de, som ikke er tilfredse med at ligge paa Halm og et Bjørneskind, skulde have Priorindens Tilladelse til at ligge paa »Bulster, Vadmelslagen eller paa Linlagen«. Morsomt er det samme Sted at finde en Hovedpude (kaldet örntagot dvs. Øregodt!) »ofuir draghin med læriff«, altsaa et Pudevaar af Lærred. (Sirelius: Svenska ryor S. 227.)

NOTER OG HENVISNINGER

1. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed 1938, S. 198. I denne Publikation er al den moderne Litteratur om Jernalderens Huse anført.
2. Valtyr Guðmundsson: Privatboligen paa Island i Sagatiden (1889), S. 211, 222 ff. Skindseng se: W. Karlsson: Studier i Sveriges medeltida Möbelkonst (1928) Pl. 19.
3. Aage Roussell: Sandnes and the neighbouring farms. Medd. om Grønland 88 Bd., Nr. 2, S. 69 ff.
4. Ved Sagastoffet har jeg betjent mig af følgende Skrifter: Oldnordiske Sagaer overs. af C. C. Rafn XII. N. M. Petersen: Islændingenes Færd hjemme og ude, 3. Udg. I—IV. Sturlunge Saga overs. af K. Kålund I—II. Kongespejlet overs. af Finnur Jónsson.
5. Om Alkovesengen i Østjylland har jeg modtaget Oplysninger fra Fru Sine Vestergaard, Smedskjær. Jfr. Chr. Møller: Hjemmeflid i ældre Tid. Vejle Amts Aarvog 1936, S. 217. Oplysningerne om Indretningen af Sengelejet i Vestnorge skyldes Fru Ellen Georgsen, om Brugen af Uldlagen i Vestjylland, Tue Helstrup, Løgballe.
6. Sakses Danesaga overs. af Jørgen Olrik 2. Udg. III—IV, S. 372.
7. Kr. Erslev: Testamenter fra Danmarks Middelalder S. 255 ff.
8. Odense Kathedralskole, Indbydelsesskrift 1928, S. 75.
9. Jeg takker Landsarkivar Svend Aakjær, Viborg, som paa min Forespørgsel om Bondeskifter godhedsfuldt har stillet det anførte Materiale til Raadighed for mig.
10. H. C. Broholm og Margrethe Hald: Danske Bronzealders Dragter, Nordiske Fortidsminder II, S. 323.
11. Hugo Matthiessen: Den sorte Jyde, S. 94. H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, 3. Udg. I. S. 68, 109. Samme: Jydske Ordbog, Art. Russepind.
12. N. C. Rom: Den danske Husflid. 2. Udg. Kbh. 1898. S. 116 og flere Steder. Fra 1823 arbejder ogsaa »Vejle Amts landøkonomiske Selskab« energisk for udvidet og forbedret Høravl i Amtet.
13. C. Nyrop: Niels Lunde Reiersen: Kbh. 1896, S. 19, S. 80 og flere Steder. At Lærredskvaliteterne heller ikke var tilfredsstillende fra Købstadshaandværkerne fremgaar af, at Christian VI, som forøvrigt gerne vilde ophjælpe den hjemlige Industri, 1742 lader sin Overkrigssekretær vide, at naar Fabrikerne ikke kunne levere godt Lærred til Hærens Brug, »gør man bedre i, at man lader det komme

- fra fremmede Steder, ti det Mindste en saadan gemen Soldat kan have, er, at han bliver klædt vel og godt.»
14. Sophus Müller: Juellingefundet, Nordiske Fortidsminder II, S. 5 og S. 13. Kongehøjene i Jellinge, S. 24. J. J. A. Worsaae: Mammenfundet, Aarbøger 1869, S. 207.
 15. Agnes Geijer: Sidenvåvnaderne i Helige Knuds helgonskrin, Aarbøger 1935, S. 159. »Birka«, Stockholm 1938, S. 26.
 16. Maria Collin: Flamskväv och Finnväv (Stockholm 1927), S. 13, omtaler flamske Vævninger fra omtrent samme Tid i Sverige; og en Vejledning fra Kunstindustri-museet i Oslo omtaler norske Eksempler paa disse folkelige Billedvævninger og antyder, at de dels skyldes Renæssancetidens, dels Middelalderens Traditioner deres Tilblivelse.
 17. Danske Bronzealders Dragter, S. 328.
 18. Emil Vogt: Geflechte und Gewebe der Steinzeit, Zürich 1937, S. 20 ff.
 19. Elna Mygdal: Danske Folketekstiler, Nordens Husflidsforb. VI (1931), S. 26—27.
 20. Vivi Sylwan: Svenska ryor, Stockholm 1934, S. 19—21. U. T. Sirelius: Finlands ryor, Helsingfors 1924, S. 5 og anf. Skrifter af Feilberg og Hj. Falk.
 21. Niels Blicher: Topographie over Vium Præstekald (1794). 2. Udg. Kbhv. 1924, S. 41 og 43.
 22. I. W. Hornemann: Forsøg til en dansk oeconomisk Plantelære I (1821), S. 60.
 23. H. I. Hannover: Tekstilindustri I, 1924, S. 138.
 24. For denne Meddelelse skylder jeg Professør Knud Jessen Tak.
 25. L. I. Debes: Færoæ et Færoa reserata (1673), S. 178 og 258.
 26. Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden. XIV B., S. 67, S. 145 o. fl. Steder
 27. Bjørn Hougen: Snartemofunnene, Norske Oldfunn VII, S. 84.
 28. Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden. XIV. S. 145. Birgitte Gøje fik i Kisten en blaastribet Underdyne. Anf. Skr. S. 236 tales om Vadmel og »Boldavits« Dynner; sidstnævnte synes at have været blaat eller blaarandet Bolster.
 29. Knud Jessen: Planterester fra den ældre Jernalder i Thy, Botanisk Tidsskrift Bd. 42 (1934), S. 269 ff. Osebergfundet V, S. 35 ff. Maria Collin: Ur färgnings-konstens historia, Nordens Husflidsforb. VI (1931), S. 61—74. Caroline Larsen: Farvning med Plantestoffer. S. 22 og 35. Farver Ejnar Hansen: Farveriet fra 1870, Købstadmuseet »Den Gamle By«, Aarbo 1927, S. 35 ff.
 30. Paul Ruggli: Die Geschichte der Textilindustrie (Leipzig 1932), S. 362.
 31. P. Nørlund: Flanderns Stortid i Arteveldernes Aarhundrede, »Belgien«, S. 17 ff.
 32. Elna Mydal: Anf. Skr. S. 18.
 33. H. C. Nielsen: Haandbog for Vævere, 1880. — I. T. Geismar: Bindingslære, Kbhv. 1929. — Anna Henriksson: Lärobok i Vävning, Helsingfors 1930.
 34. Langpuden, Fig. 14, blev vævet til Udstyr til Datteren paa Hostrupgaard, gift til Vrigstedgaard 1864. Bundvævet er 7 Skaft Skudsatin, men Mønstreret dannes ved Trendeffekt d.v.s. Stjerner og Trekkanterne fremkommer ved Kædens Fremtræden paa Retsiden. Mønstreret ligger paa saa mange Partier, at det ikke kan være tilvirket i alm. Haandvæv. Dette rejser da Spørgsmaalet om, hvornaar en mere kompliceret Vævestol blev kendt paa Landet. Herom oplyses (»Roms Husflid« S. 209), at Amtsprøvt Lütken i 1831 sørgede for, at der paa Sletten paa Fyn blev anskaffet

- en Damaskvæv, og Bønderne i saa stort Omfang lod væve Damask til deres Døtters Udstyr, at Væverne slet ikke kunde overkomme Arbejdet. I 1844 var der 6 Damaskmaskiner i Sognet, nemlig 3 store saakaldte »400 Maskiner« og tre smaa »100 Tals Maskiner«. Betegnelserne kommer af Antallet af Hullerne i Maskinerne. Det kongelige Commerce-Collegium« havde ladet fremstille en »Slaamaskine« til Damaskmønstre, som henstod til Laans hos en af Væverne. Endnu ved Aarhundredskiftet skal der have været 5 Damaskvæve i Gang paa Sletten.
35. Hjalmar Falk: *Altwestnordische Kleiderkunde* (Kria. 1919), S. 208 o. fl. Steder.
36. Ejnar Hansen: Dynevadmæl kendes ufarvet og med beskeden Afstribning, hyppigst i Indigo og karmoisinrødt, da disse Farver er valke- og alkaliægte. Farver Hansen har endvidere overladt mig en Prøve af valket Dynetøj fra Ølholm ved Vejle. Kæde af Uld, Islæt af Tvist. Blaa Striber efter Længden. —
37. I sin Afhandling: *Hjemmeflid i ældre Tid* (Vejle Amts Aarbøger 1936, S. 217) nævner Chr. M. Møller ogsaa at Dynevaar vævedes i Tresel (Treskaft).
38. Af de her afbildede Vævninger stammer Fig. 33, Pl. A 2, Pl. B, Pl. C 1 fra Aarene omkr. 1890, og de skyldes Landsbyvæver og Spillemand Johan Bonde, Lavensby, Als, en af de faa af de gamle Haandværkere, hvis Navn mindes endnu. Han har efterladt en Række Vævninger, der sætter ham i Klasse med de bedste Kunsthaandværkere, hans Produktion skal have været afvekslende og rig, hans Farvevalg sikkert og indsmigrende; hans Spil havde Ord for Uimodstaaelighed. Der skal ogsaa være bevaret nogle af hans musikalske Kompositioner.
39. H. Hahman: *Webwarenkunde*, »Melliand Textilberichte«, (Mannheim 1926) S. 48, 95, 167 og 173. — Betegnelserne Nankin og Nankinett blev efterhaanden ganske glidende og omfattede ogsaa almindelige mønstrede Bomuldstøjer. Et efter Længden sribet Stof, som hed Regatta, skal ifølge en gammel Vævebog svare til treskaftet Nankin, det slutter sig baade i Udseende og teknisk Henseende til et andet endnu kendt og yndet Tøj som Kadettøj. Dette findes i en Vævebog fra 1880'erne og skal være vævet i firskaftet Olmerdugsbinding eller Femskaft Satin; det er saaledes ogsaa et kendt Dragtstof, der slutter sig til den Gruppe Vævninger, som er anvendelige til Dynetøj.
40. Dansk Folkemuseum ejer tre forskellige Dragtdele af gult Nankin, af Fru Ellen Andersen daterede til ca. 1830. »Den gamle By« i Aarhus har 2 Stykker, af Fru Petra Holm daterede til 1830 og 1850. Der foreligger ingen Oplysninger om Tøjernes Oprindelse.
41. Man bemærker iøvrigt, at Atlas ogsaa nævnes, og man ved tillige, at »Satynen«, d. v. s. Satin hørte til de Tøjer, vore Handelsskibe skulde bringe med tilbage fra Østen, venligst meddelt af Inspektør Th. Thomsen.

For Publicationsretten til Fru Maria Magdalene Zeuthens efterladte Optegnelser takker jeg Frøken Nina Helms, Ordrup, og Hr. Dommer Chr. Helms, Charlottenlund.

For Oplysninger og Hjælp paa forskellig Vis takker jeg mine Kolleger Museumsinspektør Dr. phil. H. C. Broholm og Museumsinspektør Magister V. Hermansen.

FORTEGNELSE OVER ILLUSTRATIONERNE
OG HENVISNING TIL ANALYSE OG BESKRIVELSER

- Fig. 1. Illustration af Vilh. Petersen til H. C. Andersens Æventyr: »Ole Lukøje«.
- Fig. 2. Seng fra Osebergskibet. Rekonstruktion. S. Grieg: Osebergfundet II. 1928. S. 83.
- Fig. 3. Seng med Skind. W. Karlsson: Studier i Sveriges medeltida Möbelkonst. 1928. Pl. 19.
- Fig. 4. Romansk Kalkmaleri, Aal Kirke, Ringkøbing Amt. Nationalmuseets II. Afd.
- Fig. 5. Alkove i en Gaard i Fjeldstervang, Ringkøbing Amt. Nationalmuseets III. Afd. K. Uldall, fot. 1923.
- Fig. 6. Seng med Halmmaatte fra Salling. N. Sørensen, Lem, fot. 1915. Negativet nu i Dansk Folkemindesamling.
- Fig. 7. Halmmaatte til Vægbeklædning. Prøve, flettet af J. Baunsgaard, Glud, Vejle Amt. 1939. S. Bengtsson fot.
- Fig. 8—9. Sivhat og Dukkestol m. Analyse. S. Bengtsson fot.
- Fig. 10. Lagenlærreder fra Als og fra Bjerre Herred. S. Bengtsson fot.
- Fig. 11. Blegemark fra ny Tid. Dragør. Magasin du Nord fot.
- Fig. 12. Duepude fra Knud den Helliges Skrin i Odense Domkirke. Aarbøger 1935. Kliché venligst udlaant af »Det kgl. nord. Oldskriftselskab«.
- Fig. 13. Pudestykke fra Als. Analyse Fig. 42. S. 54; Beskrivelse IX. S. 50. Tilh. Fru Anna Hald Terkelsen. S. Bengtsson fot.
- Fig. 14. Langpude fra Vrigstedgaard, Vejle Amt. Analyse Fig. 44. Beskrivelse XVI. S. 51. Tilh. Fru M. Østergaard-Hansen, Skulsballe. S. Bengtsson fot.
- Fig. 15. Navn paa Dyne af samme Herkomst. Tilh. samme S. Bengtsson fot.
- Fig. 16—17. Pudehynde i Flosvævning fra Holbøl S., Slesvig. Tilh. Gdr. Nis Christensen, Høkkerup. S. Bengtsson fot.
- Fig. 18. Russepind fra Als. Tilh. M. Hald. S. Bengtsson fot.
- Fig. 19. Kæruld (*Eriophorum Vaginatum*) i Mosen. Dr. phil. K. Bøcher fot.
- Fig. 20. Sommerdynetøj fra Als. Tilh. Fru Katrine Kristensen, Kettingskov, Als. S. Bengtsson fot.
- Fig. 21. Dyne fra Vrigsted, Bjerre Herred, Vejle Amt. Tilh. Fru Thyra Nielsen. S. Bengtsson fot.
- Fig. 22. Bomuldstøj fra Guldkysten, Afrika. Tilh. Etnografisk Samling. S. Bengtsson fot.

- Fig. 23. Bælte til polsk Mandsdragt. Prøver af Stoffer til Skørter i de polske Kvinders Folkedragter, ca. 1930. Tilh. Fru Anna Hald Terkelsen. S. Bengtsson fot.
- Fig. 24. Sommerdynetøj fra Løjt ved Aabenraa, Beg. af 19. Aarh. Tilh. Fru Kindberg. S. Bengtsson fot.
- Fig. 25. Bolsterstof fra Als. »Brotavle«. Analyse Fig. 37. S. 53. Beskrivelse III. S. 48. Tilh. M. Hald. S. Bengtsson fot.
- Fig. 26. Samling af Bolsterprøver, alle fra Als. Tilh. Fru A. Hald Terkelsen og M. Hald.
- Fig. 26a. Bændelstribet Bolster. Analyse Fig. 42. Beskrivelse II. S. 48.
- Fig. 26b. Olmerdug af Blaar. Analyse. Fig. 42. Beskrivelse VII. S. 49.
- Fig. 26c. Korskipper. Analyse Fig. 36. Beskrivelse IV. S. 49.
- Fig. 26c. Samme som Fig. 25. S. Bengtsson fot.
- Fig. 27. Skemaer over Bindinger.
- Fig. 28. Stampet Dynetøj fra Mols. Islæt Uld, Kæde Hørgarn. Analyse Fig. 42. Tilh. M. Hald. S. Bengtsson fot.
- Fig. 29. Stof af Middelalderdragt. Analyse Fig. 34. Tilh. Nationalmuseets II. Afd. S. Bengtsson fot.
- Fig. 30—31. Dynevadmél fra Vejleegnen. Analyse Fig. 34 og Fig. 35. Tilh. Farver Ejnar Hansen, Vejle. S. Bengtsson fot.
- Fig. 32. Grynpose fra Hjarnø, Vejle Amt. Analyse Fig. 34. S. Bengtsson fot.
- Fig. 33. Dyne i Olmerdug, Dobbelt satin. Detaille af Stoffet Pl. B. Analyse Fig. 47. Beskrivelse XVII. S. 52 og S. 56. S. Bengtsson fot.
- Fig. 34—49. Skemaer over Bindinger.
- Fig. 50. Olmerdug fra Als. (Fig. 33 og Pl. B.)

- Planche A. A¹. Langpude fra Vrigstedgaard. Analyse Fig. 42. Beskrivelse XIV. S. 51. Tilh. Fru M. Østergaard-Hansen.
- A². Kvadratisk Hovedpude fra Als. Analyse Fig. 42. Beskrivelse X. S. 50. Vævet af Johan Bonde. Tilh. P. Schmidt, Lavensby.
- A³. Bolster fra Als. Analyse Fig. 37. Beskrivelse I. S. 48. Tilh. M. Hald.
- A⁴. Tværstribet Langpude fra Als. Blaargarns Olmerdug. Analyse Fig. 40. Beskrivelse V. S. 49. Tilh. Fru Anna Hald Terkelsen.
- A⁵. Bændelstribet Bolster. Als. Analyse Fig. 38. Beskrivelse II. S. 48.
- A⁶. Uldlagen fra Vrigsted, Vejle Amt. Analyse: Firskaftet Dobbeltkipper. Vævet af Steffen Terkelsen. Tilh. M. Hald.
- Planche B. Dynestof i Dobbelt satin fra Als. Analyse Fig. 47—48. Beskrivelse XVII. S. 52. Foto Fig. 33.
- Planche C. C¹. Dyne fra Als. Analyse Fig. 41. S. 54. Beskrivelse XV. S. 51. Vævet af Johan Bonde. Tilh. Gdr. P. Schmidt, Lavensby.
- C². Olmerdug fra Als, rødt med hvide Striber. Analyse Fig. 42. Beskrivelse XII. S. 51. Tilh. M. Hald.
- Planche D. Stri bet Olmerdug fra Als, hvidt, blaat og rødt. Analyse Fig. 42. Beskrivelse XIII. S. 51. Tilh. M. Hald.

